

69STE ZITTING. — 31 JULIJ.

Mededeeling van ingekomen stukken.

69ste ZITTING.

ZITTING VAN DINGSdag 31 JULIJ.

(GEOPEND TEN 11 URE.)

Ingekomen: berigten van leden die verhinderd worden de zitting bij te wonen; 2°. wets-ontwerp tot aanvulling der wet van 10 Junij 1829 (strafbare poging tot misdaad); 3°. boekwerk. — Beraadslaging over het aan de orde stellen van eene conclusie van een rapport; aanneming van het voorstel des Voorzitters, desbetreffende. — Verslagen uitgebragt op regeringsverslagen. — Voortzetting der beraadslaging over en aanneming van het voorstel van den heer Sloet tot Oldhuis tot afkoopbaarstelling der tienden. — Regeling der punten omtrent het instellen der enquête betreffende den toestand der Maas en de Zuid-Willemsvaart; benoeming der Commissie tot het houden der enquête. — Aanneming van de wets-ontwerpen: 1°. tot wijziging en nadere vaststelling van hoofdstuk X der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1859; 2°. tot vaststelling der uitgaven wegens verstrekkingen door het departement van Oorlog, dienst 1860; 3°. tot onteigening van perceelen ten behoeve der verbetering van den Hollandschen IJssel; 4°. tot onteigening van perceelen ten behoeve van den aanleg van het kanaal van Assen naar Groningen, genaamd het Noord-Willemskanaal; 5°. tot onteigening van perceelen ten behoeve van de verbreding der Helmstraat te Maastricht; 6°. tot wijziging van hoofdstuk II der Staatsbegroting voor 1859; en 7°. tot regeling van het Fonds, voortspuitende uit kooprijzen van Domeinen, voor de dienstjaren 1859 en 1860.

Voorzitter: de heer van Reenen.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 59 leden, te weten de heeren:

Heemskerk Bz., Olivier, Taets van Amerongen, Reinders, Hoekwater, Begram, Hoyneck van Papendrecht, van Eck, Delprat, Duymaer van Twist, van Asch van Wijck, van Hoëvell, Poortman, Westerhoff, ter Bruggen Hugenholtz, Idzerda, van Franck, Mensonides, Betz, Beens, Lycklama à Nijeholt, de Poorter, Gevers Deynoot, Poolman, Heemskerk Az., de Kempenaer, van Voorthuysen, van Goltstein, Storm van 'sGravesande, Jaspers, van der Veen, Luyben, Bots, Mackay, Dullert, Kien, de Lom de Berg, de Bieberstein, van Nispen van Sevenaer, van Foreest, Dommer van Poldersveldt, de Raadt, Zylker, Hengst, Hoffman, van der Linden, Meylink, Dirks, van Heiden Reinestein, Meeussen, de Brauw, van Diggelen, van Wintershoven, Wybenga, van Bosse, Strens, Wintgens en Sloet tot Oldhuis;

en de heeren Ministers van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Financien en van Oorlog.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter deelt mede:

A. dat de heeren Tutein Nolthenius en van Lynden schriftelijk berigt hebben gegeven dat zij verhinderd zijn de vergadering van heden bij te wonen, de eerste wegens bijzondere omstandigheden; de andere wegens dringende ambtsbezigheden.

Deze berigten wordt voor kennisgeving aangenomen.

B. dat zijn ingezonden:

1°. eene Koninklijke boodschap ten geleide van een wets-ontwerp tot aanvulling van art. 10 der wet van 9 Julij 1854, omtrent strafbare poging tot misdaad.

Deze stukken zullen worden gedrukt en rondgedeeld en het wets-ontwerp naar de afdeelingen verzonden.

2°. door den Minister van Oorlog een exemplaar van de bij de Koninklijke Akademie in het licht verschenen vijfde druk van de: Handleiding tot de beoefening van de Nederlandsche taal en letterkunde, door G. Kuiper.

Dit boekwerk zal worden geplaatst in de boekery der Kamer.

De Voorzitter: Eenigen tijd geleden is door de Commissie voor de Verzoekschriften een rapport uitgebragt betreffende de vraag der aardhaling. Toen is besloten, dat over de conclusie van dat rapport zou worden beraadslaagd, nadat het in het *Bijblad* zou zijn opgenomen. Dat heeft onlangs plaats gehad, en ik stel thans voor, om de beraadslaging over de conclusie van dat rapport te doen plaats hebben na de vaststelling der conclusie van het verslag der Commissie betreffende de opgave van den verkoop van domeinen in 1859.

De heer van Eck: Mijnheer de Voorzitter, ik heb het voorstel gedaan om de beraadslaging over die conclusie uit te stellen tot dat die in het *Bijblad* zou zijn verschenen. Ik heb daarmede niet bedoeld dat de beraadslaging zoude aanvangen *dadelijk* nadat die formaliteit was vervuld, maar ik heb daarmede bedoeld dat de leden zouden worden in de gelegenheid gesteld om behoorlijk hunne gedachten te laten gaan over eene zaak die van belang kan worden geacht. Dat is, geloof ik, op dit oogenblik niet mogelijk. De Kamer staat gereed om huiswaarts te keeren, en heeft dus den tijd niet om de beginselen die in het verslag voorkomen te wegen. Ik geloof dat het veel wenschelijker is, dat die conclusie aan de orde worde gesteld op een tijdstip dat men daarover zal hebben kunnen nadenken. Onmiddellijk nadat de Kamer in September zal bijeen gekomen zijn, is de gelegenheid daar om in woordenwisseling te treden over dat onderwerp. Ik geloof dat, nu het eene wijziging geldt van eene wet die reeds 9 jaren bestaan heeft, voor die verandering zulk eene bijzonder groote haast niet bestaat en dat een uitstel van anderhalve maand niet te lang zal zijn. Ik wensch dus voor te stellen, dat deze zaak nog niet zal worden aan de orde gesteld.

De heer van Nispen van Sevenaer: Ik zal het belang van de quaestie der aardhalingen niet betwisten, maar ik wensch de Kamer en in het bijzonder den afgevaardigde uit Zeeland te doen opmerken, dat het hier geene nieuwe zaak geldt. Reeds bij herhaling is zoowel bij de openbare beraadslaging over hoofdstuk V der Staatsbegroting als bij de schriftelijke bescheiden, daarover gewisseld, het onderwerp der aardhalingen behandeld, en indien mijn geheugen niet uitstekend slecht is, dan heeft de Minister verklaard, dat hij de verlangde wijziging in de wet zou brengen. Later is hij daarop teruggekomen en heeft hij gezegd, dat er nog eene zaak de aardhalingen betreffende voor den regter aanhangig was, en dat hij den uitslag daarvan wilde afwachten, omdat het mogelijk was dat de regter thans in een anderen zin besliste. Nieuw is dus de zaak geenszins.

De Voorzitter: Ik heb voorgesteld om, overeenkomstig het besluit der Kamer, de beraadslaging over de conclusie van het rapport der Commissie voor de Verzoekschriften aan de orde te stellen na afloop der reeds aan de orde gestelde conclusien op verslagen. De heer van Eck wenschte dat die conclusie later zal worden behandeld. Ik zal thans mijn voorstel in omvraag brengen: zij, die er zich tegen verklaren, worden geacht vóór het voorstel van den heer van Eck te stemmen.

Het voorstel des Voorzitters, in stemming gebragt, wordt met 36 tegen 15 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Bots, Mackay, Dullert,

XXXV. Voorstel van den heer Sloet tot Oldhuis tot afkoopbaarstelling der tienden. (Beraadslaging over de artikelen.)

Kien, de Lom de Berg, van Nispen van Sevenaer, van Foreest, Dommer van Poldersveldt de Raadt, Hoffman, Dirks, van Heiden Reinstein, Meeussen, van Diggelen, Heemskerk Bz., Taets van Amerongen, Reinders, Hoekwater, Begram, Delprat, van Asch van Wijck, Westerhoff, Idzerda, van Franck, Mensonides, Beens, Lycklama à Nijeholt, de Poorter, Poolman, Heemskerk Az., de Kempnaer, van Voorthuysen, van Goltstein, Jespers, van der Veen en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: de Bieberstein, Zylker, Hengst, van der Linden, Meylink, Olivier, Hoynck van Papendrecht, van Eck, Duymaer van Twist, van Hoëvell, Poortman, ter Bruggen Hugenholtz, Betz, Gevers Deynoot en Luyben.

Bij deze stemming was de heer Storm van 's Gravesande afwezig.

De Commissie in wier handen gesteld zijn:

- 1°. de overeenkomst betreffende den brugbouw bij Mainz;
- 2°. het verslag van de verrichtingen der Regering aangaande het armbestuur over 1858,

brengen daaromtrent, respectievelijk bij monde van de heeren **de Kempnaer** en **Mackay**, verslagen uit.

Deze verslagen zullen gedrukt en rondgedeeld en de dag der beraadslaging over de conclusien nader bepaald worden. [Zie de verslagen in de Bijlagen.]

Aan de orde is de voortzetting der beraadslaging over ART. 2 van het VOORSTEL VAN DEN HEER SLOET TOT OLDHUIS TOT AFKOOPTAARSTELLING DER TIENDEN.

Dat art. 2 was reeds door den voorsteller gewijzigd, zoodat het aldus luidde:

„Ingeval de tiendheffer dit vordert, worden bloktienden en andere zoodanigen tienden, die een geheel uitmaken, niet anders afgekocht dan voor het geheel te gelijk, op de vordering der tiendpligtigen, die te zamen meer dan de helft der tiendpligtige gronden in het blok of geheel bezitten. Bij den afkoop gaan dan aan hen de tienden over, die op de andere gronden kleven, wier bezitters weigeren af te koopen.

„Een tiendheffer, beweerende, dat door gedeeltelijken afkoop van zijne tienden op onderscheidene bij elkander gelegen gronden zijn belang zou worden gekrenkt, kan vorderen, dat ze alle te zamen worden afgekocht. Het geschil wordt door den regter beslist.”

De **Voorzitter** deelt mede, dat de heer Sloet tot Oldhuis thans op nieuw eene wijziging in dat artikel heeft gebragt. Volgens die nadere redactie luidt de eerste alinea aldus:

„Bloktienden en andere zoodige tienden, die een geheel uitmaken, worden op de vordering der tiendpligtigen, die te zamen meer dan de helft der tiendpligtige gronden in het blok of geheel bezitten, niet anders afgekocht dan voor het geheel, bijaldien zulks door den tiendheffer wordt gevorderd. In dat geval gaan aan dezen de tienden over die op de andere gronden kleven, wier bezitters weigeren af te koopen.”

De heer **van Nispen van Sevenaer**. [Deze redevoering zal nader worden medegedeeld.] I.

De **Voorzitter** antwoordt toestemmend.

De heer **van Nispen van Sevenaer**. [Deze redevoering zal nader worden medegedeeld.] II.

De heer **Olivier**: Ik deel niet in de meening van den vorigen spreker. Ik geloof geenszins dat die processen zouden afgesneden worden als men aan zijne meening toegaft. Het beginsel waarop de alinea rust, is dit: dat, wanneer de tiendpligtige gebruik maakt van het regt dat deze wet hem geeft, om zich van de tiend te bevrijden, hij daardoor geen nadeel toebrengen moet aan de tienden, die nog blijven in handen van den tiendheffer, dat hij die niet in waarde verminderen of waardeloos maken mag. Dat is ook de bedoeling van de tweede alinea. Er bestaat volkomen analogie tusschen de beide alinea's. Art. 2 zegt: het kan gebeuren dat verschillende landen in elkanders nabuurschap gelegen zijn, waarop iemand tienden heeft; wanneer een tiendpligtige zich van den last bevrijdt, kan het andere gedeelte waardeloos worden. Dat wil de wet voorkomen. Nu is het volkomen onverschillig waaruit die toestand voortvloeit, uit den persoon of uit de zaak; want

de bedoeling is alleen, dat, op het oogenblik dat men aan de tiendpligtigen eene gunst geeft, men dit niet doe ten nadeele van den tiendheffer. Het is een gevoel van billijkheid, dat in de beide gevallen hetzelfde is; men wil, dat niet de waarde die in zijne hand blijft, verminderd worde. Nu is het onverschillig, of ik daarvoor heb een geheel of los van elkander gelegen landerijen. Misbruik is niet te vreezen, want het artikel zegt duidelijk, dat het moeten zijn gronden bij elkander gelegen, en of er benadeeling heeft plaats gehad, zal men bij den regter moeten bewijzen. Daarom geloof ik dat het artikel volkomen juist is en dat de 2de alinea moet blijven. Zij berust op denzelfden grond als de 1ste, dat namelijk als men aan een tiendpligtige eene gunst bewijst, de tiendheffer niet onbillijk getroffen worden moet.

De heer **van Nispen van Sevenaer**. [Deze redevoering zal nader worden medegedeeld.] III.

De heer **van der Linden**: Nog een enkel woord. Het is hier de vraag: wat is het begrip van regt, ook ten opzichte van den tiendpligtige? En als ik het nu eens met iets anders mag vergelijken, dan zou ik zeggen: een eigenaar, die eene hypotheek op zijn land heeft, moet, als niet anders geconditioneerd is, die hypotheek in haar geheel en niet bij gedeelten aflossen. Dat is voor mij klaar. Maar ik zie geen regt daarin, als die hypothecaire crediteur zou kunnen zeggen: neen, als gij uwe hypotheek wilt aflossen, dan moet gij ook aflossen de andere hypotheeken die ik in handen heb. Hier is het juist hetzelfde. Er bestaat geen verband tusschen die verschillende hypotheeken; er bestaat er geen tusschen deze tiendpligten, waarvan gesproken wordt in de 2de alinea.

In de eerste alinea is een verband, omdat het daar geldt den afkoop van één regt. Maar hier bestaat geen verband tusschen de tiendpligtigen, en nu reken ik het eene onbillijkheid tegenover den pligtige, een verband bij de wet daar te stellen. Men streeft daardoor het doel van het voorstel voorbij, dat is bevordering van afkoop; in plaats van te bevorderen, stelt men een verband daar, dat afkoop belemmert.

De heer **Olivier**: Ik geloof dat de geachte spreker uit Almelo en de geachte spreker uit Nijmegen het in geen deele met elkander eens zijn. De geachte spreker uit Almelo wenscht volstrekt na te gaan, welke de oorsprong van het regt is en daarvan den afkoop van deze tienden afhankelijk te maken. De geachte spreker uit Nijmegen daarentegen wil dat in de geheele uitgestrektheid van een district, indien ik het zoo noemen mag, alle tienden moeten worden afgekocht, al zijn zij uren ver van elkander verwijderd; de tiendheffer, zegt hij, moet dan afkoop kunnen vorderen. Ik geloof echter dat de bedoeling van het artikel is, te zorgen voor den tiendheffer en dat het hier niet zoo zeer geldt het begrip van regt van den tiendpligtige, gelijk de geachte spreker uit Almelo zegt, te bepalen; neen, het geldt hier te zorgen, dat de tiendheffer bij het gebruik door den tiendpligtige van het regt van afkoop niet onbillijk getroffen worde. Nu kan zijn voorbeeld van de hypotheek hier niets afdoen. Eene hypotheek vermeerderd niet in waarde, doordien men op andere nabij gelegen goederen mede hypotheek verkrijgt; maar bij de tienden kan dit wel het geval zijn: deze verkrijgen minder waarde, wanneer die op de naastbij gelegen landen zijn afgekocht. Wanneer een groot gedeelte der tienden op bij elkander liggende gronden worden afgekocht, kan het overige wellicht de moeite van het weghalen niet loonen. Daartegen wil het ontwerp waken. Het bepaalt dat, wanneer men gebruik maakt van het regt van afkoop, aan den tiendheffer zijn kapitaal volkomen moet worden teruggegeven. De tiend kan toch waardeloos worden door afkoop van eene op naastbijgelegen gronden rustende tiend, of kan althans zeer in waarde verminderen. Er bestaat dus wel degelijk verband tusschen de eerste en de tweede alinea, want in beide wil men zorgen dat door gebruik te maken van het regt van afkoop, het overblijvende niet in waarde vermindert, zoodat de tiendheffer daaraan niets meer heeft. De bedoeling van het voorstel is afkoop, maar zoo deze aan den tiendpligtige gemakkelijk gemaakt wordt, wil men ook den tiendheffer behoorlijke vergoeding geven en dat zou niet gebeuren als de tweede alinea werd weggelaten.

De heer **van Nispen van Sevenaer**. [Deze redevoering zal nader worden medegedeeld.] IV.

De beraadslaging wordt gesloten en art. 2, thans luidende:

„Bloktienden en andere zoodanige tienden, die een geheel uitmaken, worden op de vordering der tiendpligtigen, die te zamen meer dan helft der tiendpligtige gronden in het blok of geheel bezitten, niet anders afgekocht dan voor het geheel, bijaldien zulks door den tiendheffer wordt gevorderd. In dat geval gaan aan dezen

XXXV. *Voorstel van den heer Sloet tot Oldhuis tot afkoopbaarstelling der tienden.* (Beraadslaging over de artikelen.)

de tienden over, die op andere gronden kleven, wier bezitters weigeren af te koopen.

„Een tiendheffer, bewerende dat door gedeeltelijken afkoop van zijne tienden op onderscheidene bij elkander gelegen gronden zijn belang zou worden gekrenkt, kan vorderen, dat ze alle te zamen worden afgekocht. Het geschil wordt door den regter beslist.”

aan de stemming onderworpen, wordt met 54 stemmen tegen 1 aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Jespers, van der Veen, Luyben, Bots, Mackay, Dullert, Kien, de Lom de Berg, de Bieberstein, van Nispen van Sevenaer, van Foreest, Dommer van Poldersveldt, de Raadt, Zylker, Hengst, Hoffman, Meylink, Dirks, van Heiden Reinestein, Meeussen, de Brauw, van Diggelen, van Wintershoven, Wybenga, van Bosse, Strens, Heemskerk Bz., Olivier, Taets van Amerongen, Reinders, Hoekwater, Begram, Hoynck van Papendrecht, van Eck, Delprat, Duymaer van Twist, van Asch van Wijck, van Hoëvell, Poortman, Westerhoff, ter Bruggen Hugenholtz, Idzerda, van Franck, Mensonides, Betz, Beens, Lycklama à Nijeholt, de Poorter, Gevers Deynoot, Heemskerk Az., de Kempnaer, van Voort-huysen, van Goltstein en de Voorzitter.

Tegen heeft gestemd de heer van der Linden.

Bij deze stemming waren afwezig de heeren: Storm van 's Gravesande en Poolman.

Aan de orde is de beraadslaging over ART. 3, luidende:

„De afkoopprijs der in art. 1 genoemde schuldpligtigheden bestaat in het vijf-en-twintigvoud van de jaarlijksche opbrengst.

„De zuivere opbrengst der dertig laatste jaren door elkander strekt tot maatstaf van het bedrag der hoeveelheid van de jaarlijksche opbrengst, na aftrek der twee voordeeligste en der twee nadeeligste jaren.

„De verpachtingen der dertig laatste jaren, onder aftrek als hierboven, leveren het bewijs van die opbrengst.

„Bij gebreke van zoodanige verpachtingen wordt de waarde der jaarlijksche opbrengst geregeld volgens de landelijke marktprijzen der laatstverloopen dertig jaren, door elkander gerekend, en bij gebreke van dezelve en indien de partijen zich hierover niet verstaan kunnen, door den regter bepaald, na verhoor van deskundigen.”

De heer van Nispen van Sevenaer. [Deze redevoering zal nader worden medegedeeld.] V.

De heer de Poorter: De geachte voorsteller heeft goedgevonden in art. 3 het 20voud in het 25voud te veranderen. Mijns erachtens is dat een bezwaar voor den afkoop van tienden, daar nu enkele blokken, die in de laatste jaren weinig of niets hebben opgebracht, zullen worden afgekocht en andere ten eeuwigen dage tiendpligtig zullen blijven, en het doel om den landbouw vrij te maken, niet zal worden bereikt. Ik heb mijne tienden afkoopbaar gesteld tegen het 18voud, en toch heeft men daarin nog al eenig bezwaar. De geachte spreker heeft nu het 25voud gesteld om de meerderheid in de Eerste Kamer te verkrijgen voor deze wet; maar ik hoop, dat men eenmaal tot de overtuiging zal komen, dat de landbouw moet vrijgemaakt worden van den drukkenden last der tienden. Die den geest van den tijd niet verstaat, zal er door worden verdrongen. Laat ons in het vrije Nederland zorgen dat er een vrije landbouw zij. De Kroon en het Staatsdomein heeft dat te regt begrepen. Ik hoop, dat de geachte voorsteller met de burgerkroon (genaamd de vrije landbouw) huiswaarts zal keeren, en mogt dit wets-ontwerp niet tot wet worden verheven, dan wensch ik, dat zijn geest vele leden van deze Kamer blijft bezielen, om telken jare eene poging te doen tot afkoopbaarstelling van de tienden. Het is meer dan tijd, dat men daartoe gerake. Mijns erachtens zou de Regering bij onverhoopt mislukken van dit wets-ontwerp eenmaal zelve moeten komen tot die afkoopbaarstelling. Ook moet ik bij deze gelegenheid de Regering aanbevelen, de afkoopbaarheid van de tienden van het Staatsdomein zooveel mogelijk te bevorderen, door de formaliteiten daartoe zoo min drukkend mogelijk te maken.

De Voorzitter: Door den heer van Nispen van Sevenaer is voorgesteld het artikel te lezen gelijk het bij het vorig ontwerp van wet door de Tweede Kamer is aangenomen, en wel aldus:

„De afkoopprijs der in art. 1 genoemde schuldpligtigheden bestaat in het twintigvoud van de jaarlijksche opbrengst.

„De zuivere opbrengst der vijftien laatste jaren door elkander

strekt tot maatstaf van het bedrag der hoeveelheid van de jaarlijksche opbrengst, na aftrek der twee voordeeligste en der twee nadeeligste jaren.

„De verpachtingen der vijftien laatste jaren, onder aftrek als hierboven, leveren het bewijs van die opbrengst.

„Bij gebreke van zoodanige verpachtingen wordt de waarde der jaarlijksche opbrengst geregeld volgens de landelijke marktprijzen der laatstverloopen tien jaren, door elkander gerekend, en bij gebreke van dezelve en indien de partijen zich hierover niet verstaan kunnen, door den regter bepaald, na verhoor van deskundigen.”

Deze wijziging wordt ondersteund door de heeren Heemskerk, Dommer van Poldersveldt, Olivier, de Bieberstein, Luyben, Hoynck van Papendrecht, van Eck en de Poorter, en zal dus, als genoegzaam ondersteund, een onderwerp van beraadslaging uitmaken.

De heer Sloet tot Oldhuis: Het heeft mij gisteren reeds leed gedaan den geachten afgevaardigde uit Zevenaar (den heer van Nispen) van wien ik zooveel ondersteuning bij mijn vroegere voorstel heb ondervonden en wiens stem ik ook, voor de werking naar buiten, zoo gaarne aan dit voorstel zou willen verbinden, als bestrijder daarvan in het parlementaire kamperk te hebben zien optreden en wel omdat ik den penning 25 als maatstaf tot den afkoop voorgesteld heb. Maar de Kamer heeft zelve, blijkens het eerste Voorloopig Verslag, de wijziging van het door deze Kamer aangenomen wetsvoorstel verlangd; en welke wijziging kon ik met het oog op de Eerste Kamer anders voorstellen, dan welke den maatstaf van den afkoop betrof, wat hier het groote struikelblok is? Mijn tegenwoordig voorstel is als het ware eene proeve in hoe ver deze Kamer hare vroegere zienswijze op dat punt zou willen wijzigen.

Ik geef den geachten afgevaardigde volgaarne toe, dat het tegenwoordig wetsvoorstel voor den tiendheffer gunstiger is dan het Keizerlijk decreet van 22 Januarij 1813. Ik geef hem volkomen toe, dat in dat Keizerlijk decreet vele haken zijn voor de tiendheffers, maar ik houd niet van haken, ik wil geene haken voor de tiendheffers, voor niemand, en dat mag wel, in plaats van een bezwaar tegen, eene aanbeveling voor het ontwerp geacht worden. Maar ik vraag: is dan die wijziging zoo onredelijk? Ik zal daar straks op terugkomen, maar meen toch een enkel woord vooraf te mogen zeggen. Mijn standpunt is thans om den voorgestelden maatstaf te verdedigen; daarvoor alles te zeggen, wat er voor te zeggen is, en op deze wijze kan de discussie, tot welke uitkomst zij dan ook leide, zeker goede vruchten dragen. De maatstaf van den penning 25 is niet nieuw. Hij is niet door mij uit de lucht gegrepen, het is een oude maatstaf, het is die van het Keizerlijk decreet van 1813, dat men beweert dat nog leeft, of dat in allen geval zou moeten herleven, en zij die dat beweren met den geachten afgevaardigde uit Almelo, volgens zijne rede op gisteren gehouden, moeten natuurlijk den maatstaf van den penning 25 goedkeuren; anders willen zij en willen zij niet. Men mag toch ook onderstellen, dat de Keizer, die zich steeds omringde van uiterst bekwaame raadsliden, niet willekeurig of ligtvaardig dien maatstaf zal hebben vastgesteld, maar dat hij dat op goede gronden zal hebben gedaan. En hoe drukkend waren toen de omstandigheden voor den landbouw niet, toen de vreemde overheerscher van den landbouwenden stand niet alleen zijne besparingen, niet alleen zijn goed, maar ook zijn bloed en zijne werkende krachten vorderde? Laten wij ons dan verbeugen dat wij in onze dagen onder den scepter van Oranje op een geheel anderen en gewenschten toestand van den landelijken stand mogen wijzen; een toestand, dien men bij eene wet als de onderhavige toch ook niet geheel uit het oog mag verliezen.

Maar, zegt men — en op dat punt is voornamelijk aangedrongen door den afgevaardigde uit Almelo — maar wij willen gelijkheid voor de wet. Voor nieuwe tienden heeft het Burgerlijk Wetboek den penning 20 als den maatstaf voor den afkoop vastgesteld; bij de regeling van den afkoop voor de tienden van het staatsdomein heeft men dienzelfden maatstaf gevolgd — waarom dan gemeten met eene dubbele maat? Waarom dan een anderen maatstaf aan te nemen voor particuliere tienden? Is dat geene in het oog loopende, geen schreeuwend ongelijkheid?

Ja, Mijne Heeren, oppervlakkig zou het zoo schijnen, maar wanneer men de zaak op den keper beschouwt, dan geloof ik, dat die ongelijkheid geheel en al verdwijnt. Wij willen nu niet spreken van den afkoop der nieuwe tienden: de wetgever kon dat regelen zoo als hij dat wilde: hier hebben wij te doen niet met een nieuw, maar met een oud regt. Ik geloof ook niet dat, na de invoering van het Burgerlijk Wetboek nieuwe tienden zijn ingevoerd, en wij zouden dus gevaar loopen te spreken over eene zaak die niet bestaat.

XXXV. Voorstel van den heer Sloet tot Oldhuys tot afkoopbaarstelling der tienden. (Beraadslaging over de artikelen.)

Nu ontken ik ten sterkste dat er zulk eene groote ongelijkheid tusschen den afkoop der staatstienden en den afkoop der particuliere tienden zou wezen. En waarom ontken ik dat? Omdat de afkoop der staatstienden gedrukt wordt door zegel, registratie en vooral door de kosten der *expertise*. De Staat toch laat zijn tienden niet afkopen zonder eene *expertise* te vorderen en de administratie brengt, te regt of ten onregte — ik geloof zeer ten onregte — de kosten daarvan ten laste van den tiendschuldige. Ik weet niet of de geachte afgevaardigde uit Almelo wel eens afkoop-acten van staatstienden onder de oogen heeft gehad, anders zou hij gezien hebben dat er van de staatstienden zijn afgekocht voor veel meer dan tegen den penning 25 en zelfs wel in enkele gevallen tegen den penning 30 en hooger. En nu vraag ik, waar is dan die ongelijkheid, dat *privilegie*? Want dat woord is gebruikt, men heeft gesproken van een *privilegie*, dat aan sommige tiendheffers zou worden verleend. Daar is hier geen de minste quaestie van; in den regel kan men zeggen dat de afkoop van staatstienden op dit oogenblik nog drukkender is, dan de afkoop der particuliere tienden tegen den penning 25 wezen zal.

Is dat feit niet te weerspreken, zoo als ik geloof, dan is hierin een verblijdend verschijnsel gelegen, want dan ziet men dat men ook tegen een bedrag, gelijkstaande met den afkoop tegen den penning 25 en zelfs dien maatstaf overtreffende, tienden in Nederland onder de tegenwoordige omstandigheden kan afkopen, daar, als ik mij in de cijfers niet vergis, reeds voor meer dan twee millioen aan staatstienden afgekocht zijn geworden.

In het algemeen, Mijne Heeren, moeten wij toch in aanmerking nemen — en er is meermalen op gewezen zoowel in deze vergadering als daarbuiten, hetzelfde denkbeeld is ook nog ontwikkeld in het laatste Voorloopig Verslag van de Kamer zelve, — wij moeten in aanmerking nemen, zeg ik, dat de toestand van den tiendheffer altijd gunstiger mag zijn dan die van den tiendschuldige, omdat de tiendpligtige in het bezit is en men den tiendheffer noodzaakt om voor een groot beginsel iets anders, dan hetgeen hij bezit, te bekomen. Men kan van de menschen op den tegenwoordigen trap der beschaving nog niet vergen, dat zij om een groot beginsel gratis grootmoedigheid zullen zijn.

Nu weet ik zeer wel, en ik heb zelf daarop gewezen, dat de tiendheffers het niet genoeg in het oog houden, dat in sommige gevallen de tiendschuldigen de bestemming van hun grond kunnen veranderen, en het ontbreekt niet aan voorbeelden. Dat is zeker eene slechte kans voor de tiendheffers; maar daar staat tegenover dat er eene menigte gronden zijn, die zulks niet gedoogen. Men kan toch de hooge bouwlanden op het zand zoo maar niet naar believen veranderen in weiland, en evenmin in boschgrond, bij de hooge prijzen welke de granen thans opbrengen. Maar nu onderstel ik eens, — en ik wil zelfs deze veronderstelling als waarheid aannemen — dat de tiendschuldige iets te veel betaalt; maar dan vraag ik toch: is het den tiendschuldige geene kleine opoffering waard om ontheven te worden van eenen hatelijken last, die elk jaar terugkeert, die hem het genot van zijn ongst bederft, die hem stoort in zijne vruchtopvolging en hem belet om op de meest productieve wijze gebruik van zijn grond te maken? Waarlijk, Mijne Heeren, men heeft een gering denkbeeld van de vooruitgaande beweging van onzen landbouw, van de vorderingen van dit bedrijf, van de energie van onzen landbouwenden stand, van de productieve krachten van den Nederlandschen bouw, als men onderstelt dat de tiendpligtige landbouwer, die zijn grond vrijgemaakt heeft, niet $1\frac{1}{4}$ per cent meer zou kunnen maken van zijn bodem dan hij vroeger onder den last van de tienden vermogt. Mijne Heeren, laat ons niet al te veel hechten aan enkele voorbeelden, dat tienden tegen een minderen maatstaf zijn afgekocht. Een eigenlijke marktprijs van de tienden bestaat niet; allerlei invloeden kunnen er in enkele gevallen op gewerkt hebben. Maar laat ons geene bezwaren maken waar de tiendpligtigen zelve die nog niet maken. Geloof mij, zij zullen u dankbaar zijn als gij hun de gelegenheid wilt geven om tegen den penning 25 zich te ontdoen van dien ondragelijken last, waarvan zij zich thans volstrekt niet ontslaan kunnen, en mogt het gebeuren dat de ondervinding, dat de afkoop op die wijze geen voortgang kan hebben, dan staat immers na eene proef van eenige jaren nog altijd de gelegenheid open om hierop terug te komen, want het beginsel der afkoopbaarheid is dan aangenomen. Vergeet ook niet, Mijne Heeren, dat in den verlengden tijd, waarover de tienden berekend worden, zoo als het Verslag der Kamer zelf zegt, een correctief gelegen is voor eenen maatstaf, die ongetwijfeld hoog is, maar dien ik op mijn standpunt verdedigen moest. Gij kent nu de gronden die er voor dien maatstaf aan te voeren zijn. Ik moet het natuurlijk aan uw beleid overlaten om dien maatstaf aan te nemen of te verwerpen, maar ik verklaar mij tegen het amendement, waarvan de aanneming zeer wel ten gevolge zou kunnen hebben, dat wij

wederom eene vruchteloze poging hadden aangewend om toch ten laatste Nederland van den last der tienden te bevrijden.

De heer van der Linden: De geachte spreker heeft in zijne zoo even geëindigde rede meermalen op mij gewezen; maar ik geloof ten onregte, want de argumenten, die hij hier heeft aangevoerd, meen ik dat door mij aangevoerd zijn met betrekking tot art. 7 en niet bij de quaestie over den penning 20 of 25. Ik zal die argumenten dus laten voor rekening van de verdediging van art. 7. Maar de geachte voorsteller heeft gezegd: de spreker uit Almelo moet den penning 25 wel aannemen, want die staat ook in het decreet. Dat is waar; maar moet ik daarom den penning 25 goedkeuren? Ik kan de juistheid dier gevolgtrekking niet erkennen. Ik heb vroeger het voorstel van den geachten spreker ondersteund, toen hij zelf den penning 20 als een billijken maatstaf voor den aankoop voorgesteld en hier verdedigd heeft tegen de aanvallen van hen, die den penning 25 wilden. Ik heb dit toen ondersteund, omdat ik daarin een stap vooruit zag, omdat ik den maatstaf van het decreet van 1813 niet billijk vind en het meer rationeel, meer billijk, meer den afkoop bevorderende acht, ook voor de oude tienden den maatstaf, bij ons Burgerlijk Wetboek voor de nieuwe tienden aangenomen, tot wet te verheffen. Wij gingen toen vooruit; wij bragten den afkoop van de oude tienden onder den regel van het gemeene regt. Nu doen wij dit niet; nu maken wij eene afwijking bij eene nieuwe regeling der zaak. En nu heb ik gisteren gevraagd en ik vraag het nog: waarom is dit voorstel *wenschelijker* dan het decreet? In beide vind ik denzelfden nadeeligen maatstaf van den 25sten penning en den 30jarigen termijn. Waarom nu eene nieuwe wet? Deze vraag is onbeantwoord gebleven. Het is slechts eene kleinigheid, dat verschil tusschen den 20sten en 25sten penning, zeide de geachte voorsteller bij de verdediging van zijn tegenwoordig voorstel, en de tiendpligtige, die van dien hatelijken last wil bevrijd worden, zal zich inderdaad die kleine opoffering wel willen getroosten, Mijneheer de Voorzitter, eene kleinigheid! Ik heb hier voor mij de opbrengst van eene tiend gedurende 30 jaren en die was gemiddeld f 13,981. Als men dit nu kapitaliseert tegen den penning 20 of 25, dan bedraagt het verschil de kleinigheid van f 70,000.

Ik gun even gaarne als het geachte lid uit 's Bosch aan den geachten voorsteller eene burgerkroon voor zijn ijver in de zaak der tienden, maar ik wensch toch niet tot zijn voorstel mede te werken, want dat voorstel zal de zaak niet bevorderen. Ik verlang met dit voorstel, als ik het zoo zeggen mag, geen zand in de oogen te strooijen en niet te paaijen met eene ijdele hoop, met onvruchtbare bepalingen. Er zal niet afgekocht worden tegen den penning 25. Ik heb, om dat te bewijzen, alleen aan te halen de eigen woorden van den geachten voorsteller. De Vergadering herinnert zich, dat de kroondomeinen kunnen worden afgekocht tegen zooveel en op die wijze dat eene $2\frac{1}{2}$ pcts. inschrijving geve het revenu dat gedurende eenige jaren van de tiend is getrokken. Dit komt volgens den tegenwoordigen stand van het effect daarop neder, dat men één gulden revenu met f 25.60 afkoope. Dus is dit iets meer dan de penning 25. En wat zegt nu de geachte voorsteller in zijne Memorie van Toelichting over dien afkoop?

» Volgens de tegenwoordige regeling van het tiendregt der Kroon moet de kwijting der afkoopsom plaats hebben in $2\frac{1}{2}$ pcts. inschrijvingen of certificaten nationale schuld, of in geld tot aankoop van het vereischte kapitaal inschrijvingen. Het behoeft geen betoog, dat zulk eene voorwaarde bij den stand van ons staatspapier den afkoop buitengemeen bemoeijelijkt, zoo niet geheel verijdelt, zoolang althans de titels van onze staatsschuld dezelfde mate van vertrouwen behouden.

Die moeilijkheid verdwijnt naar mate de prijs van het staatspapier daalt. Maar hier, bij dit wetsvoorstel, zal geene daling plaats hebben, en wij zullen in de wet een maatstaf aannemen, die, volgens de eigen woorden van den voorsteller, de mogelijkheid van afkoop volkomen verijdelt, en daarom doe ik met hem voor den landbouw geen stap achterwaarts, maar houd ik vast aan hetgeen deze Vergadering eens heeft goedgekeurd, en eenmaal tot wet heeft verheven, namelijk den penning *twintig*.

De heer van Eck: Ik heb bij den aanvang dezer beraadslaging mijn leedwezen te kennen gegeven, dat bij de vorige behandeling van de zaak de toenmalige Regering zich volstrekt niet met de quaestie heeft ingelaten. Ik heb met evenveel teleurstelling moeten ondervinden, dat de Regering ook ditmaal bij de behandeling der zaak afwezig blijft. Ik laat daar, of dit eene houding is, overeenkomstig met de achtung, aan deze Kamer verschuldigd, maar ik geloof dat die houding niet strekt tot bevordering van het gemeen overleg en van eene goede behandeling der zaak. Ik wenschte deze opmerking te maken, ten einde de Regering de gelegenheid

XXXV. *Voorstel van den heer Sloet tot Oldhuis tot afkoopbaarstelling der tienden.* (Beraadslaging over de artikelen.)

te verschaffen daarover na te denken, of het niet pligt is om, wanneer deze zaak in de Eerste Kamer mogt worden behandeld, haar advies over dit onderwerp uit te brengen.

Wat dit artikel betreft, kan ik niet instemmen met het tegenwoordige voorstel van den geachten afgevaardigde uit Zwolle. De verandering, in dit artikel gebragt, strekt niet ter voldoening aan een beginsel van billijkheid, dat hij voorstaat, maar alleen om te gemoet te komen aan een bezwaar, door de Eerste Kamer geopperd. Nu wil ik veel doen om aan bezwaren van den anderen tak van de Vertegenwoordiging te gemoet te komen, ten einde de zaak zoo doende op effen terrein te brengen, maar ik mag geen beginsel opofferen en dat geldt het hier.

Wanneer het tegenwoordige voorstel wordt aangenomen, vrees ik, dat weinig tienden zullen worden afgekocht. Het is erkend, dat de waarde van den afkoop der tienden nog niet genoeg door den landbouwenden stand begrepen wordt. Dat bewijst echter niet tegen de waardij van den afkoop, maar toont alleen aan dat het juiste begrip daarvan nog niet bestaat. Wanneer men nu den landbouwer wil dwingen f125 in plaats van f100 te betalen, zoo als het voorstel oorspronkelijk luidde, dan vrees ik dat velen er tegen zullen opzien om dadelijk eene som te betalen, ten einde een altijd onzeker voordeel te genieten; want iedere oogst is onzeker. Men heeft u reeds daarop gewezen, dat ook het Burgerlijk Wetboek afkoop tegen den penning twintig bepaalt. Nu zegt men wel, dat daar sprake is van nieuwe tienden en dat deze wet de oude behandelt; maar ik vraag, of eene tiend, onder het Burgerlijk Wetboek ontstaan, niet dezelfde waarde heeft als eene oude tiend en of de beide tienden niet volkomen dezelfde opbrengst geven?

Het beweren van hen, die afkoop tegen den penning vijf en twintig voorstaan, berust, naar mij voorkomt, op een onjuist begrip. Men zegt, dat wanneer de tiendheffer zijn regt verkoopt, hij voor het ontvangen bedrag bij aankoop van een solied effect, niet de interesten kan krijgen, die hij van de tienden trekt. Maar men kan die zaken niet gelijkstellen. Ik meen dat de geachte spreker uit Nijmegen zeer te regt daarop heeft gewezen, dat men hierbij ongelijkssoortige grootheden tegenover elkander stelt. Eene tiend is een precair regt, omdat de opbrengst van den oogst precair is en omdat de tiendheffer afhangt van den wil van den pligtige om zijn land al dan niet met tiendpligtige vruchten te bezaaijen. Men heeft ons in de stukken medegedeeld, dat de tienden van 5 tot 8 per cent geven en dit bewijst hoe precair het regt is. Koopt de tiendheffer nu voor zijn kapitaal, door afkoop volgens den penning twintig verkregen, effecten, die eene even precare waarde hebben, dan zal hij nog veel meer renten genieten dan hij tegenwoordig van de tienden trekt. Maar wil hij een precair regt tegen solide effecten verwisselen, ja, dan ligt het in den aard der zaak, dat hij op zijne inkomsten zal verliezen, want dan heeft hij ook een groot voordeel in soliditeit verkregen. Er ligt dus niets onregtvaardigs in den maatstaf van den twintigsten penning.

Ik moet hierbij nog voegen dat het zoo ongerijmd niet is te onderstellen, dat wanneer wij bij onze meening blijven volharden, de Eerste Kamer het voorstel daarom niet zal afstemmen. Het is waar, zij heeft zich bij het vorige voorstel niet nedergelegd, maar wanneer deze tak van de Vertegenwoordiging na rijp overleg hetzelfde voorstel aan de Eerste Kamer meent te moeten aanbieden, dan geloof ik dat daarin eene reden voor die Vergadering gelegen is om het onderwerp nogmaals rijp te overwegen. Wij hebben meermalen en nog onlangs gezien dat hetzelfde voorstel herhaaldelijk aan de Eerste Kamer werd onderworpen, en dat zij daarin reden zag om de zaak op nieuw rijp te overwegen en daarna meende op haar vroeger gevoelen terug te moeten komen.

De beraadslaging over art. 3 wordt gesloten.

Het gewijzigde art. 3, door den heer van Nispen van Sevenaer voorgesteld, luidende:

» De afkoop prijs der in art. 1 genoemde schuldpligtigheden bestaat in het twintigvoud van de jaarlijksche opbrengst.

» De zuivere opbrengst der vijftien laatste jaren door elkander strekt tot maatstaf van het bedrag der hoeveelheid van de jaarlijksche opbrengst, na voorafgaanden aftrek der twee voordeeligste en der twee nadeeligste jaren.

» De verpachtingen der vijftien laatste jaren, onder aftrek als hierboven, leveren het bewijs van die opbrengst.

» Bij gebreke van zoodanige verpachtingen wordt de waarde der jaarlijksche opbrengst geregeld volgens de landelijke marktprijzen der laatstverloopen tien jaren, door elkander gerekend, en bij gebreke van dezelve en indien de partijen zich hierover niet verstaan kunnen, door den regter bepaald, na verhoor van deskundigen",

wordt in stemming gebragt en met 36 tegen 23 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Storm van 's Gravesande, Jespers, Luyben, Bots, Dullert, Kien, de Bieberstein, van Nispen van Sevenaer, Dommer van Poldersveldt, de Raadt, Hengst, van der Linden, Meylink, van Heiden Reinstein, Meeussen, van Diggelen, van Wintershoven, van Bosse, Wintgens, Heemskerk Bz., Olivier, Reinders, Hoynek van Papendrecht, van Eck, Duymaer van Twist, van Hoëvell, Poortman, ter Bruggen Hugenholtz, Mensonides, Betz, Beens, de Poorter, Gevers Deynoot, Poolman, Heemskerk Az. en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Voorthuysen, van Goltstein, van der Veen, Mackay, de Lom de Berg, van Foreest, Zylker, Hoffman, Dirks, de Brauw, Wybenga, Strens, Taets van Amerongen, Hoekwater, Begram, Delprat, van Asch van Wijck, Westerhoff, Idzerda, van Franck, Lycklama à Nijeholt, de Kempnaer en Sloet tot Oldhuis.

De Voorzitter: Door de aanneming van dit gewijzigd artikel vervalt art. 3 van het voorstel.

De beraadslaging wordt geopend over ART. 4 luidende:

» Indien het goed gedurende de laatste dertig jaren geene tiendpligtige vruchten heeft opgebracht, wordt het beloop van den afkoop door den regter, na verhoor van deskundigen, geregeld."

De heer van Nispen van Sevenaer: Ik vestig er de aandacht op dat, ten gevolge van de aanneming van mijn amendement, wij in dit artikel zullen moeten lezen: » gedurende de laatste vijftien jaren."

De Voorzitter: Is de heer Sloet tot Oldhuis bereid om deze wijziging over te nemen?

De heer Sloet tot Oldhuis: Ik neem de wijziging over, Mijnheer de Voorzitter.

De heer Heemskerk Az.: Ik wensch den geachten voorsteller eene vraag te doen omtrent de beteekenis van dit artikel. Het komt mij namelijk niet geheel duidelijk voor, of onder de gronden, welke nu gedurende de laatste 15 jaren geene tiendpligtige vruchten opgebracht hebben, ook begrepen zijn nieuw ontgonnen gronden, die tot nog toe in het geheel niet bebouwd waren. Ik acht het van veel belang, dat het blijk, of het gewigtig onderwerp der novale tienden ook bij dit wets-ontwerp wordt beslist. Ik neem de vrijheid aan den voorsteller te vragen, of het zijne meening geweest is, dat hieronder ook novale tienden begrepen zijn.

Ik herinner hierbij, dat onder het decreet van 1813 zich diezelfde vraag voorgedaan heeft. Ook daar werd gesproken van de gronden, bebouwd sedert de laatste 30 jaren, en daaruit werd door sommigen het gevolg getrokken dat de novale tienden door dat besluit van 1813 implicite waren afgeschaft. De Hooge Raad heeft evenwel daaromtrent een ander gevoelen aangekleefd. Later is er in de wet van 1840 tot bevordering van de landontginningen, in art. 20, eene bepaling tot afkoop van novale tienden gemaakt. Nu blijft het bij de tegenwoordige redactie van dit artikel, naar mij voorkomt, eenigzins duister, of het de bedoeling van den voorsteller is om dat art. 20 van de wet van 1840 implicite af te schaffen en deze bepaling ook op de novale tienden toepasselijk te verklaren, dan wel om deze geheele materie onaangeroerd te laten.

De heer Sloet tot Oldhuis: Het laatste, Mijnheer de Voorzitter, is het geval. Het novale tiendregt is, voor zoover het nog geacht kan worden te bestaan na de tijdelijke, hoewel korte werking van het bewuste Keizerlijk decreet, geregeld bij de wet van 1840.

Daar niemand meer het woord verlangt, wordt de beraadslaging over art. 4 gesloten en het artikel, thans aldus luidende:

» Indien het goed gedurende de laatste vijftien jaren geene tiendpligtige vruchten heeft opgebracht, wordt het beloop van den afkoop door den regter, na verhoor van deskundigen, geregeld," zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De beraadslaging wordt geopend over ART. 5 luidende:

» Indien de tiend van een verpacht stuk land is afgekocht, wordt het aan de keuze van den pachter overgelaten, gedurende de overige pachtjaren aan de eigenaren vier per cent van de afkoopsom te betalen of de tiend te blijven voldoen."

De heer van Nispen van Sevenaer: Mijnheer de Voorzitter, in dit artikel zal men nu, in plaats van vier per cent, moeten lezen: vijf per cent.

XXXV. *Voorstel van den heer Sloet tot Oldhuis tot afkoopbaarstelling der tienden.* (Beraadslaging over de artikelen.)

De heer **Sloet tot Oldhuis**: Ik neem deze wijziging over, Mijnheer de Voorzitter.

De beraadslaging over art. 5 wordt gesloten en het artikel, thans aldus luidende:

»Indien de tiend van een verpacht stuk land is afgekocht, wordt het aan de keuze van den pachter overgelaten, gedurende de overige pachtijaren aan de eigenaren vijf per cent van de afkoopsom te betalen of de tiend te blijven voldoen,»
zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Over ART. 6, luidende:

»Ingeval de tienden met lasten bezwaard zijn, wordt bij den afkoop het geldelijke bedrag met den last berekend op het twintigvoud daarvan.

»Ingeval de last geen vaste, maar een afwisselende mogt zijn, wordt het twintigvoud berekend naar hetgeen in de laatste vijftien jaren uit dien hoofde betaald is geworden.

»Ingeval partijen onderling zich niet over het bedrag van de afkoopsom verstaan kunnen, wordt zij door den regter, na verhoor van deskundigen, vastgesteld,»

wordt geene beraadslaging gevoerd. Het artikel wordt vervolgens zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Beraadslaging over ART. 7:

»Door deze wet wordt geene verandering gebragt in de wijze van afkoop van de tienden van het kroondomein en van het staatsdomein.»

De heer **van der Linden**: Bij de algemeene beraadslaging heb ik de gronden opgegeven waarom ik mij met den inhoud van dit artikel niet kon vereenigen, en waarom het voor mij eene reden zou opleveren tot afstemming van het geheele voorstel. De geachte voorsteller heeft bij de beantwoording der aanmerkingen, bij gelegenheid der algemeene beraadslagingen voorgedragen, de behandeling van het beginsel, in dit art. 7 opgenomen, verschoven tot dat artikel aan de orde zou zijn. Ik verwacht nu eene nadere oplossing.

De heer **Sloet tot Oldhuis**: Waarom in het vorige wetsvoorstel de kroondomeinen uitgesloten zijn, is, meen ik, genoegzaam bekend. Die uitsluiting heeft openkele uitzonderingen na de goedkeuring van bijna de geheele Kamer verworven. Ik word nu echter door den geachten afgevaardigde, die zich deze zaak bijzonder aantrekt, nogmaals genoodzaakt het woord er over te voeren. Ik ben daartoe ten volle bereid, maar ik zal kort zijn.

Wij wilden bij het vorige voorstel, en wij willen het nog, eene teedere grondwets-quaestie vermijden. Wij hebben beweerd, zegt die afgevaardigde, dat een afkoop volgens den penning 25 schade aan de Kroon zou toebrengen. Indien wij dit werkelijk beweerd hadden, dan kon de geachte afgevaardigde met regt concluderen, dat ons het bewijs daarvan incumbeerde. Aangezien ik echter dit niet beweerd heb, geldt ten mijnen opzichte de exceptie: *adversus me tibi non competit actio*.

Wat was het geval? Wij moesten de vrees eerbiedigen, die anderen voor dergelijke vermindering der krooninkomsten koesteren; wij moesten de vrees eerbiedigen, die waarschijnlijk bij de Kroon zelve daaromtrent gevoed werd. Bovendien, Mijne Heeren, achtten wij het eene gevaarlijke zaak om het initiatief van de Kamer te gebruiken om eene verandering te brengen in het inkomen van de Kroon, waaruit gemakkelijk allerlei verkeerde opvattingen zouden kunnen voortvloeijen, die aanleiding zouden geven tot eene spanning tusschen de Kroon en de Volksvertegenwoordiging, welke wij moeten trachten te vermijden, omdat eene dergelijke spanning op andere groote staatsaangelegenheden een treurigen invloed zou kunnen uitoefenen. Het is uit eene zekere parlementaire kiescheheid, of wil men, uit een parlementair beleid, geweest, dat wij de tienden van de Kroon hebben uitgesloten. Ik hoop, dat dit beleid ons nu niet begeven zal. Men moet toch ook niet onbepaald en onbeperkt vragen wat men in abstracto wenschelijk acht. Wierd de regeling van den afkoop der kroontieden aan den afgevaardigde en mij opgedragen, ik geloof, dat wij het spoedig eens zouden zijn; maar die afgevaardigde vergeet dat deze zaak aan het oordeel wordt onderworpen van twee takken der wetgeving en van de Kroon zelve. Wilden wij de kroontieden in de wet betrekken, ik geloof, Mijne Heeren, dat dit de eerste aanleiding zou zijn om de wet schipbreuk te doen lijden. Laat ons daarom praktische staatslieden zijn — en blijven. Het drijven bederft veel. Nemen wij daarentegen de wet aan zonder die toe te passen op de kroontieden, dan geloof ik, dat wij het spoedigst zullen geraken tot het

doel, dat de geachte afgevaardigde uit Almelo zegt voor te staan en dat ik met hart en ziel ben toegedaan; en ik geloof dat, dewijl de eer der Kroon niet zal gedoogen hare tiendplichtigen in een slechteren toestand te laten dan de Staat en de particulieren; omdat de Kroon gevaar zou loopen, dat bij de herleving van het Keizerlijk decreet de opbrengst van hare tienden zoude verminderen, en in de derde plaats, omdat de afkoop van de kroontieden op dit oogenblik reeds stil staat, terwijl de opbrengst daarvan, zoo ik wel onderrigt ben, reeds aanmerkelijk verminderd is. Ik geloof daarom, dat het eigenbelang van de Kroon zal vorderen, van hare zijde het voorstel te doen tot eene betere en redelijker wijze van afkoop dan die thans plaats grijpt. Daarom geloof ik dat de aanneming van deze wet met uitsluiting van het kroondomein de eerste en grootste stap zal zijn om tot eene nieuwe regeling daarvan te komen, en die de Kroon nog hooger in de achting van ons volk zou doen stijgen.

De heer **van der Linden**: Ik heb slechts een kort antwoord te geven. De voorsteller heeft gezegd dat hij niet heeft beweerd dat er door afkoop tegen den 25sten penning schade zou worden toegebragt. Dat thema is echter zeer spoedig verlaten, Mijnheer de Voorzitter, want het werd allengs eene gevaarlijke zaak verandering te brengen in het inkomen en wij moesten vooral zorgen dat die teedere en grondwettige zaak bleef onaangeroerd, ten einde aan de Kroon dat inkomen bleef verzekerd. Mijnheer de Voorzitter, ik heb het bij mijne vorige rede gezegd: of de maatstaf dien wij aannemen is billijk en goed en dan moet hij het zijn voor allen, of hij is niet billijk voor den eenen en dan is het onbillijk om hen op te dringen aan den andere. De geachte voorsteller, en voorzeker elk lid dezer Vergadering, wil door den afkoop der tienden geene schade noch nadeel toebrengen aan de tiendeigenaren. Welnu, waarom zal men dan nu in dat deel van het gemeene regt eene uitzondering maken, en, naar het oordeel van den geachten spreker, blijkens hetgeen hij in zijne Memorie van Toelichting gezegd heeft, die pligten welke tienden moeten opbrengen aan de Kroon, laten in den toestand dat de afkoop bijkans onmogelijk is; waarom moeten zij veroordeeld worden dat jegens hen de weldaad van de wet niet wordt uitgesproken, maar dat zij, bij uitsluiting, blijven gedrukt door eene feitelijke onafkoopbaarheid. Ik heb gezegd, Mijnheer de Voorzitter, dat dit geen gelijkheid voor de wet is. Is de maatstaf onregtvaardig, Mijnheer de Voorzitter, brengt die maatstaf vermindering in het vermogen of in het inkomen van de Kroon, dan zal niet alleen de Kroon daardoor lijden, maar al de minderjarigen, de ongelukkigen wier goederen door anderen bestuurd moeten worden, de godshuizen en dergelijke soort van instellingen zullen dan hetzelfde nadeel lijden dat men wil wegnemen van het inkomen der Kroon. En dan vraag ik, Mijnheer de Voorzitter, moeten wij niet evenzeer daarvoor zorgen? Wanneer wij den maatstaf voor het inkomen der Kroon niet goedkeuren, mogen wij dien dan goedvinden voor de goederen van minderjarigen en van hen die onder curatele staan? Neen; en dus of de maatstaf is goed, en dan moet hij gelijk zijn voor al de tiendplichtigen, of hij is niet goed, en dan moet hij aan niemand worden opgedrongen.

De herleving van het decreet. Wij moeten zorgen, zegt de spreker, dat daardoor het inkomen van de Kroon niet worde verminderd. Maar, Mijnheer de Voorzitter, art. 7 laat juist het decreet in volle werking op den afkoop van tienden van de Kroon. Dat is een punt dat de geachte voorsteller bij zijne rede van daar even geheel onaangeroerd heeft gelaten, hoe door zijn art. 7 de quaestie over de verbindbaarheid van het decreet, over de verbindbaarheid van het besluit van intrekking, van het besluit waarbij die afkoop wordt geregeld, gelaten wordt zoo als zij zijn en dus daardoor wordt geopend eene bron van lastige geschillen.

Ten slotte, Mijnheer de Voorzitter, wij moeten wel bedenken, dat wij alleen de zaak niet regelen, maar dat er nog andere takken van de wetgevende magt zijn die ook daaraan hunne goedkeuring moeten geven. Ik geloof dat wij de zaak moeten regelen zoo als wij meenen dat zij geregeld moet worden, en dat wij niet mogen zien naar de vermoedelijke denkwijze van den anderen tak der wetgevende magt.

Ik mag evenwel niet eindigen zonder mijne verbazing uit te spreken, dat daar, waar eene zoo populaire zaak wordt behandeld in deze Vergadering als de afkoopbaarheid der tienden, niemand van de Regering zich in ons midden bevindt. Het getuigt van hooge belangstelling.

De heer **de Poorter**: Een kort woord slechts, Mijne Heeren, tegen een lang pleidooi. De laatste geachte spreker (de heer van der Linden) heeft zich tegen art. 7 verklaard en wierd dit artikel uit de wet genomen, ik zoude mij verplicht gevoelen tegen de wet te stemmen: men zoude de tiendplichtigen in Noordbrabant

Benoeming van leden der Commissie van onderzoek betreffende den toestand van de Maas en van de Zuid-Willemsvaart.

en elders in een veel ongunstiger toestand brengen. Nu bestaat er facilité van betaling en men kan bij het staatsdomein bij gedeelte afkopen, hetgeen niet meer het geval zoude zijn, als het art. 7 uit deze wet wierd geligt.

Art. 7, luidende:

„Door deze wet wordt geene verandering gebragt in de wijze van afkoop van de tienden van het kroondomein en van het staatsdomein;”

op verzoek van den heer Heemskerk in stemming gebragt, wordt met 42 tegen 16 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Westerhoff, Idzerda, Menso- nides, Beens, Lycklama à Nyevelt, de Poorter, Heemskerk Az., van Voorthuysen, van Goltstein, Storm van 's Gravesande, Jespers, van der Veen, Luyben, Bots, Mackay, de Lom de Berg, van Nispen van Sevenaer, Dommer van Poldersveldt, de Raadt, Zylker, Hengst, Meylink, Dirks, van Heiden Reinestein, van Diggelen, van Wintershoven, Wybenga, Strens, Wintgens, Sloet tot Oldhuis, Taets van Amerongen, Reinders, Hoekwater, Begram, van Eck, Delprat, de Kempnaer, Hoffman, de Brauw, Duymaer van Twist, van Franck en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: ter Brugge Hugenholtz, Betz, Gevers Deynoot, Dullert, Kien, de Bieberstein, van Foreest, van der Linden, Meeussen, van Bosse, Heemskerk Bz., Olivier, Hoyne van Papendrecht, van Asch van Wijck, van Hoëvell en Poortman.

Bij deze stemming was de heer Poolman afwezig.

Art. 8, luidende:

„De acten en schriften, die het gevolg van deze wet mogten zijn, zijn vrij van zegel en worden gratis geregistreerd;”

en de considerans, luidende:

„Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

„Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wensche- lijk is om wettelijke bepalingen vast te stellen tot afkoopbaarheid der tienden,

„Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en ver- staan, gelijk Wij goetvinden en verstaan bij deze;”

worden zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het voorstel van den heer Sloet tot Oldhuis tot afkoopbaarstelling der tienden, thans in zijn geheel in stemming gebragt, wordt met 50 tegen 9 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Gevers Deynoot, Poolman, Heemskerk Azn., van Voorthuysen, van Goltstein, Storm van 's Gravesande, Jespers, van der Veen, Luyben, Bots, Mackay, Dullert, Kien, de Lom de Berg, de Bieberstein, van Nispen van Sevenaer, Dommer van Poldersveldt, de Raadt, Zylker, Hengst, Meylink, Dirks, van Heiden Reinestein, Meeussen, van Diggelen, van Wintershoven, van Bosse, Wybenga, Strens, Wintgens, Sloet tot Oldhuis, Olivier, Taets van Amerongen, Reinders, Hoekwater, Begram, Hoyne van Papendrecht, van Eck, Delprat, van Hoëvell, Poortman, Westerhoff, ter Brugge Hugenholtz, Idzerda, Menso- nides, Betz, Beens, Lycklama à Nyevelt, de Poorter en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: de Kempnaer, van Foreest, Hoffman, van der Linden, de Brauw, Heemskerk Bz., Duymaer van Twist, van Asch van Wijck en van Franck.

De Vergadering wordt voor een kwartieruurs geschorst.

Na de hervatting der zitting is aan de orde de REGELING DER VERSCHILLENDE PUNTEN OMTRENT DE ENQUETE BETREKKELIJK DEN TOESTAND VAN DE MAAS EN DE ZUID-WILLEMSVAART.

De **Voorzitter**: Mijne Heeren, ik heb de eer mede te deelen, dat, overeenkomstig art. 2 van de wet over het regt van enquête en art. 120 van het Reglement van Orde der Kamer, het besluit der Kamer, dat eene enquête zal worden gehouden over den toe-

stand van de Maas en de Zuid-Willemsvaart, in de *Staats-courant* zal worden geplaatst.

Tot verdere uitvoering der wettelijke voorschriften en der bepa- lingen van het Reglement van Orde, heb ik de eer voor te stellen: vooreerst: om de commissie van onderzoek te doen bestaan uit vijf leden;

ten tweede: om te bepalen dat minstens een getal van drie leden tot het afnemen der verhooren zal worden vereischt, en

ten derde: om het einde van den termijn, binnen welken het onderzoek zal moeten zijn afgelopen, vast te stellen op den 1sten Maart 1861.

Achtereenvolgens wordt dienovereenkomstig besloten.

De **Voorzitter**: Thans zal worden overgegaan tot het be- noemen der vijf leden, die de commissie zullen uitmaken.

De heeren de Brauw, Olivier, van der Veen en Heemskerk Azn. worden tot stemopnemers benoemd.

Over de benoeming van ieder der vijf leden heeft slechts ééne stemming plaats.

Aan de stemming ter verkiezing van het eerste lid nemen 49 leden deel.

Daarbij bekomen de heeren Gevers Deynoot 31, Thorbecke 7, Delprat 4, van Reenen 2 stemmen, terwijl de heeren van Goltstein, Storm van 's Gravesande, Meylink en Strens elk ééne stem ver- kregen hebben en er één blanco briefje in de bus wordt gevonden.

De heer **Gevers Deynoot** is dus tot eerste lid der Commissie van onderzoek benoemd.

De Vergadering gaat over tot de benoeming van het tweede lid.

Bij de stemming daarover, waaraan 54 leden deel nemen, ver- krijgen de heeren van Wintershoven 27, Delprat 6, Thorbecke en Heemskerk Bzn. elk 4, van Goltstein 3, van Reenen 2 en van Diggelen, Olivier, de Poorter, Meylink, Storm van 's Gravesande en van Eck elk ééne stem, terwijl twee blanco briefjes in de bus worden gevonden.

De **Voorzitter**: Mijne Heeren, het getal der gestemd hebbende leden is geweest 54, daarvan aftrekkende de twee leden die hunne stembriefjes niet hebben ingevuld, blijven er 52 over, waarvan de helft 26 bedraagt; volgens die berekening heeft de heer van Wintershoven de volstrekte meerderheid van stemmen op zich ver- eenigd. Evenwel bestaat er eenig verschil tusschen het getal leden, die gestemd en die de presentie-lijst geteekend hebben, daar dit laatste getal 59 bedraagt. Dit zou van invloed kunnen zijn op het orlangen van de volstrekte meerderheid; ik ben evenwel van oordeel, dat in de gegeven omstandigheden de volstrekte meerderheid is verkregen door den heer van Wintershoven, en stel dus voor hem te beschouwen als benoemd tot tweede lid der Commissie.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

De heer **van Wintershoven** is dus tot tweede lid der Com- missie van onderzoek benoemd.

De Vergadering gaat over tot de benoeming van het derde lid.

Bij deze stemming, waaraan 55 leden deel nemen, verkrijgen de heeren: Heemskerk Bzn. 37 stemmen, Delprat 5, Storm van 's Gravesande 3, van Goltstein 2, Heemskerk Azn., van Reenen, van der Poel, Thorbecke, Betz, Oomen en Meylink elk ééne stem, terwijl één blanco biljet in de bus wordt gevonden.

De heer **Heemskerk Bzn.**, de volstrekte meerderheid van stemmen bekomen hebbende, is derhalve tot derde lid der Com- missie van onderzoek benoemd.

Aan de stemming ter verkiezing van het vierde lid nemen we- derom 55 leden deel.

Bij deze stemming verkrijgen de heeren: Meylink 38 stemmen, Delprat 5, van Goltstein en van Diggelen elk 2, Zylker, Oomen, van Reenen, Storm van 's Gravesande, Thorbecke en van Zuylen van Nyevelt elk één, terwijl 2 blanco biljetten in de bus worden gevonden.

De heer **Meylink**, de volstrekte meerderheid van stemmen bekomen hebbende, is derhalve tot vierde lid der Commissie van onderzoek, benoemd.

LXIX. *Wijziging van hoofdstuk X der Staatsbegroting voor 1860.* (Algemeene beraadslaging.)

Aan de stemming ter verkiezing van het vijfde lid nemen wederom 55 leden deel.

Bij deze stemming verkrijgen de heeren Delprat 35 stemmen, van Diggelen 11, Betz 3, Storm van 's Gravesande 2, van Heiden Reinestein, van Reenen en van Goltstein elk ééne stem, terwijl een blanco biljet in de bus wordt gevonden.

De heer **Delprat**, de volstreckte meerderheid van stemmen bekomen hebbende, is derhalve tot vijfde lid der Commissie van onderzoek, benoemd.

De Voorzitter bedankt de heeren stemopnemers voor de door hen volbrachte taak.

Aan de orde is alsnu de beraadslaging over:

I. het WETS-ONTWERP TOT WIJZIGING EN NADERE VASTSTELLING VAN HET EINDCIJFER VAN HOOFDSTUK X DER STAATSBEGROTING VOOR HET DIENSTJAAR 1859.

De beraadslaging wordt geopend over het wets-ontwerp in het algemeen.

De heer **de Casembroot**, Minister van Oorlog: Mijnheer de Voorzitter, er is in het Eindverslag omtrent dit wets-ontwerp eene juiste opmerking gemaakt, dat namelijk in de beweegredenen der wet gesproken wordt van de wet van den 21sten Junij laatstleden, terwijl het raadzaam was, te spreken van de wet van den 21sten Junij 1859. Dit zal eene wijziging moeten ondergaan en luiden: *wet van den 21sten Junij 1859*. Ik heb dus de eer voor te stellen den considerans dienovereenkomstig te wijzigen en te lezen:

„Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is, zoowel eene wijziging tot stand te brengen in de sommen bij de wet van den 21sten Junij 1859” enz.

De beraadslaging wordt gesloten over het wets-ontwerp in het algemeen.

De ARTT. 1 en 2 van het wets-ontwerp, alsmede de BEWEEGREDEKENEN, na de daarin door de Regering gebrachte wijziging luidende:

„Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is, zoowel eene wijziging tot stand te brengen in de sommen bij de wet van den 21sten Junij 1859 (*Staatsblad* n°. 71), tot verhooging van het Xde hoofdstuk der Staatsbegroting, dienst 1859, toegestaan, als het eindcijfer van dat hoofdstuk nader vast te stellen,”

worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Het wets-ontwerp tot wijziging en nadere vaststelling van hoofdstuk X der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1859, in stemming gebragt, wordt met algemeene (55) stemmen aangenomen.

Bij deze stemming waren afwezig de heeren: Mackay, van Nispen van Sevenaer en Sloet tot Oldhuis.

II. Het WETS-ONTWERP TOT VASTSTELLING DER UITGAVEN WEGENS VERSTREKKINGEN DOOR HET DEPARTEMENT VAN OORLOG, dienst 1860.

Niemand voert daarover het woord.

De ARTT. 1 en 2, benevens de BEWEEGREDEKENEN, worden zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het wets-ontwerp in stemming gebragt, wordt insgelijks met algemeene (55) stemmen aangenomen.

III. Het WETS-ONTWERP TOT ONTEIGENING VAN PERCEELEN TEN BEHOEVE DER VERBETERING VAN DEN HOLLANDSCHEN IJssel.

De algemeene beraadslaging wordt geopend.

De heer **de Bieberstein**: In het Voorloopig Verslag over dit wets-ontwerp is de vraag gedaan, of de oevers van den Hollandschen IJssel thans nu die rivier verbreed, verdiept en om het zoo te noemen gekanaliseerd wordt, door of van wege den Staat zullen worden onderhouden.

De Regering antwoordt daarop in de Memorie van Beantwoording, dat in het verslag der begroting over 1859, afd. 6, waterstaat en publieke werken, gezegd is: dat het onderhoud van den Hollandschen IJssel ingevolge eene overeenkomst met de Staten van Zuidholland en Utrecht voor rekening van den Staat zal verblijven.

Ofschoon dit in algemeene termen is geschied en daarbij niet speciaal de oevers zijn genoemd, zoo houde ik mij overtuigd dat deze daarin begrepen zijn, en dat dit zal worden bevestigd door Zijne Excellentie den heer Minister van Binnenlandsche Zaken, ter geruststelling van de aan den IJssel grenzende oevereigenaren, die in dit vertrouwen vrijwillig hunne gronden hebben afgestaan, en zich onlangs aan deze Kamer hebben gewend, opdat die bepaling in dit wets-ontwerp zou worden opgenomen, en waarover ik de eer had rapport uit te brengen.

Het zou immers ook eene groote onregtvaardigheid zijn, waaraan eene Nederlandsche Regering zich zou schuldig maken, zoo het anders ware; men zou gronden onteigenen ten algemeenen nutte, om eene rivier, die, om zoo te zeggen niet meer bevaarbaar was, zoo te verbreden en te verdiepen, dat zij zelfs voor stoomvaartuigen te gebruiken is, en dan zou men die oevers, die daardoor aan instortingen, afkabbelingen en doorbraken onderhevig zijn, door de aangrenzende eigenaren doen onderhouden. Dit is niet denkbaar, te minder daar niet alleen de afgestane oevers aan de aangrenzende eigenaren toebehoorden, maar zelfs de bodem dezer rivier. Ja, Mijne Heeren, hoe ongeloofbaar dat het u zou voorkomen, sedert meer dan honderd jaren tot op dit oogenblik wordt de bodem van den Hollandschen IJssel met de aangrenzende landen te gelijk verkocht, en hebben alle opvolgende Regeringen sedert dat er overgangsregten bestaan, die genoten zonder daartegen op te komen. Ja wat meer is, 's lands domein langs dat water gelegen, werd verkocht, gemeten wordende uit de diepte der rivier. Hiervan, Mijne Heeren, zouden de bewijzen op de tafel van den Voorzitter kunnen gelegd worden. Doch hiervoor hebben de eigenaren geene schadevergoeding bekomen, en zou men nu nog, terwijl zij van hunne regten op den bodem der rivier hebben afgezien, het onderhoud der oevers voor hunne rekening laten, zou dit niet onbillijk, ja onregtvaardig zijn?

Zijne Excellentie de heer Minister van Binnenlandsche Zaken, die vroeger Commissaris des Konings in de provincie Utrecht geweest is, zal wel met den toestand van den Hollandschen IJssel bekend zijn; en hoe zijne oevers op zekere plaatsen met landbouwswoningen en getimmerten zijn bezet, en aan welke gevaren deze niet zouden blootgesteld zijn, niet alleen van brand, maar van instortingen door het vernielen van den vasten grond door de stoomvaart, welke procedures en schadevergoedingen daar uit niet zouden ontstaan. Zijne Excellentie moge hierop indachtig zijn bij het verleenen van concessien voor stoombootdiensten. Over dit een en ander hoop ik een geruststellend antwoord te bekomen.

In het Voorloopig Verslag is ook gewezen op de hooge kosten die op de onteigende perceelen ten laste van den Staat worden gebragt en die p. m. 20 per cent bedragen.

Zoo als het nu geschiedt, kan de Rekenkamer onmogelijk controle daarop uitoefenen, daar in de onteigeningsacte niet eens gewag wordt gemaakt tegen welken prijs per Nederlandsch bunder berekend, de perceelen zijn afgestaan, en in eens maar de som aangeduid is die de onteigende ontvangt of waarvoor hij quitantie geeft. Doch in die som zijn begrepen de enorme kosten die aan het land in rekening worden gebragt boven den onteigeningsprijs, en waarvoor de eigenaar dus quitantie geeft zonder dat hij met het gebruik daarvan bekend is. Kunnen er door deze wijze van handelen geene groote misbruiken en verkeerdheden plaats hebben? Neen, Mijne Heeren, deze zaak is duister, ten minste voor den onteigende, en verdient in dubbele mate de attentie van de Regering en Rekenkamer, nu er voor millioenen schats zal worden onteigend. Doch het zij genoeg dat dit aan onzen zoo eerlijken Minister van Binnenlandsche Zaken bekend zij, om, zoo er verkeerdheden konden plaats hebben, die dadelijk te doen ophouden; hiervan houd ik mij zoo overtuigd, dat ik daarvan van Zijne Excellentie niet eens de verzekering verlang.

De heer **Begram**: Mijnheer de Voorzitter, ik wensch de aandacht der Vergadering te bepalen bij een paar andere punten, dan die waar-

69STE ZITTING. — 31 JULIJ.

LXIV. *Onteigening van perceelen ten behoeve der verbetering van den Hollandschen IJssel.* (Algemeene beraadslaging.)

omtrent de geachte vorige spreker dit wets-ontwerp heeft beschouwd. Ik wensch nog een paar bedenkingen nader te ontwikkelen, die reeds gedeeltelijk in de stukken zijn behandeld. Ten aanzien van de werken tot verbetering van den Hollandschen IJssel heerscht eene duisternis en onzekerheid, die niet geheel door de ophelderingen der Regering in haar antwoord op het Voorloopig Verslag is weggenomen.

Sprekende over den langen duur en de misrekeningen die plaats hebben gehad, is daarbij herinnerd, dat volgens de opgaven, bij de indiening der Staatsbegroting voor 1854 gedaan, het geheele werk in vijf jaren zou zijn voltooid, terwijl sedert gebleken is, dat er ten minste drie jaren meer zullen moeten verlopen eer de voltooiing daâr is. Oorspronkelijk zou het aandeel van het Rijk in de kosten f 100,000 bedragen, en zouden de overige f 200,000, volgens de gemaakte raming vereischt, door de provincien Zuid-holland en Utrecht gedragen worden. Wel verre dat dit aandeel van het Rijk tot f 100,000 is beperkt gebleven, is nog daarenboven op de Staatsbegroting van 1859 voor het werk f 60,000 en op die van 1860 f 56,000 uitgetrokken. Tevens bestaat, volgens het verhandelde daarover bij het vaststellen dier laatste Staatsbegroting, het vooruitzicht, dat op de Staatsbegroting van 1861 voor dezelfde zaak minstens weder f 50,000 zal moeten worden beschikbaar gesteld. Het aandeel in de kosten van Rijk zal dus voor dit werk, in plaats van f 100,000, de som, die de Regering zich bij den aanvang van het werk voorspiegelde tot de voltooiing noodig te zijn, meer dan f 250,000 bedragen.

De Regering heeft ons nu onderscheidene oorzaken medegedeeld waaraan die lange duur en die misrekeningen moeten worden toegeschreven. In de eerste plaats heeft zij op de ondervonden moeilijkheden bij de onteigening gewezen. Ik geloof dat men deze reden niet tot verschooning kan inbrengen. Het is hier een werk, waarbij in zeer groote mate onteigeningen moeten plaats hebben. Al die onteigeningen konden natuurlijk niet op eene minnelijke wijze tot stand komen. Ik geloof daarom dat de Regering wel zou hebben gedaan en die bezwaren zou hebben kunnen voorkomen, zoo deze wet vroeger aan de wetgevende magt ware onderworpen en hiermede niet ware gewacht tot 1860, dat is twee jaren nadat het geheele werk volgens de oorspronkelijke raming geheel had voltooid en opgeleverd moeten zijn.

De omstandigheid, dat het te verwachten was, dat de eigenaren moeilijkheden maken om over te gaan tot een minnelijken afstand van de noodige gronden, had daartoe een prikkel te meer moeten zijn. Eene meer tijdige indiening dezer wet zoude daarenboven hebben kunnen leiden tot het treffen van minnelijken afstand van gronden, en tevens de gelegenheid hebben verschaft om, bij niet slagen, het tijdverlies, thans daarvan te verwachten, te ontgaan.

Uit de bijzonderheden, welke ter mijner kennisse zijn gebragt sedert de vaststelling van het Voorloopig Verslag betreffende dit wets-ontwerp, is mij ook gebleken dat de opgaaf van de Regering onjuist was. De Regering zegt belemmerd te zijn geweest om het werk te volvoeren, omdat zij bij eenige landeigenaars geene geneigdheid heeft gevonden om tot een minnelijken afstand over te gaan. En nu is mij gebleken, dat met sommige landeigenaars werkelijk is gecontracteerd en dat deze op de voorwaarden, hun door de daarmede van regeringswege belaste Commissie voorgesteld, zijn toetgetreden, maar dat de Regering de werkelijk getroffen overeenkomst niet heeft goedgekeurd, en daarna aan die eigenaars nader geene andere voorstellen heeft gedaan.

De Regering zegt verder: de kosten zijn tegengevallen; de geraamde som is verre overschreden. De Regering erkent echter dat geene raming in het jaar 1854 is gemaakt. Men heeft het voorstel dus niet gegrond op eene begroting, die toen is opgemaakt. Uit de stukken blijkt ten minste dat de begroting, waarop men in 1854 het werk ondernomen heeft, geene andere was dan de raming die daarvan in 1841 opgemaakt is, dus 14 jaar vroeger dan op het oogenblik toen men het werk zou aanvangen. Ik zal de Vergadering er niet op behoeven te wijzen, dat in den tegenwoordigen tijd een tijdvak van 14 jaar een groot verschil maakt niet alleen in het bedrag van de kosten, ontstaan door den aankoop van de materialen, maar vooral ook in de arbeidsloonen, die in den laatsten tijd zooveel verhoogd zijn. Het is dus niet te veel gezegd indien ik beweer dat, toen de aanvraag aan de Vertegenwoordiging gedaan werd om de gelden voor dit werk vast te stellen, men daarvan geene nieuwe raming gemaakt heeft en dat men eene raming gebruikt heeft die niet meer geldig was.

Verder wensch ik nog op eene bijzonderheid te wijzen, die mij voorkomt verre van regelmatig te zijn. Zij is deze, dat men, nadat men met het werk aangevangen en tot eene zekere mate van uitvoering gekomen was, eene belangrijke wijziging en uitbreiding aan het werk gegeven heeft, door namelijk de kanalisatie van den IJssel duizend ellen langer uit te strekken dan primitief het voornemen was. Ik beoordeel niet de juistheid van dit besluit. Ik

wil zelfs toegeven, dat, om dit werk aan zijn doel te laten beantwoorden, het noodig was dat het met 1000 el verlengd wierd. Maar ik beweer, dat zoodanige verlenging, althans wat betreft de bijdrage van het Rijk in de kosten, niet had kunnen geschieden dan nadat alvorens daaromtrent de goedkeuring van de wetgevende magt was verworven. Het is van het uiterste gewigt, nu wij hier, in deze Vergadering, kort geleden een besluit genomen hebben, waarbij aan de Regering de beschikking over een groot aantal millioenen verleend is tot uitvoering van groote werken van staatswege, dat vooral op dergelijke uitbreiding gelet worde. Ik acht het niet ondienstig, niettegenstaande het hier slechts een betrekkelijk gering bedrag geldt, de aandacht van de Vergadering en van de Regering op deze onregelmatigheid te vestigen.

Ten aanzien van de kosten, voor den aanleg der werken vereischt, wensch ik nog eenige bijzonderheden mede te deelen.

In het Voorloopig Verslag wordt er op gewezen dat voor den afstand der benodigde gronden, aan een eigenaar boven de koopsom van f 220 aan onkosten is in rekening gebragt f 50. Dat is dus 18 1/2 per cent van de uitgaven, die voor den aankoop der gronden vereischt werden. Nadat dit stuk door de nieuwspapieren was publiek gemaakt, is het ter mijner kennis gekomen, dat dit het ongunstigste voorbeeld niet was, en dat er nog grootere kosten aan belanghebbenden in rekening waren gebragt. Als eene gemakkelijke wijze van verrekenen heeft men bij dergelijke onteigeningen de kosten van overdragt gevoegd bij de kosten van aankoop, zoodat in het contract de afkoopsom vermeerderd werd met de kosten van overdragt. Voor die kosten van overdragt heeft men veelal genomen eene ronde en zeer hooge som. Ik zal de vrijheid nemen hiervan enkele voorbeelden, die ter mijner kennis zijn gekomen, aan te halen.

Voor den afkoop van een benodigd stuk land was overeengekomen de som van f 33; de kosten van overdragt, die in berekening werden gebragt, bedroegen f 50. Evenzoo werden voor een ander stuk land, waarvan de afkoopsom op f 126 bepaald was, f 50 als overdragtssom in berekening gebragt. Een ander stuk land — en dit is een veel sterker voorbeeld — werd van den eigenaar afgekocht voor f 5.25, terwijl als kosten van overdragt in berekening werden gebragt f 40. Nu zegge men niet dat die kosten van overdragt werkelijk f 40 of f 50 bedroegen, want ik heb eene gespecificeerde opgaaf van dergelijke kosten gezien, zij beliepen voor ieder perceel niet meer dan f 5 of f 4.50, zoodat er een aanzienlijk bedrag overbleef. Wanneer men voor een werk, als waarover nu gesproken wordt, en waarbij men met een aantal personen te doen heeft, voor den afkoop van ieder stuk land meer kosten in berekening brengt dan noodig is, dan zal op die wijze eene vrij aanzienlijker som meer gevorderd worden dan tot dekking der kosten van overdragt noodig is.

Het is daarenboven zeer onregelmatig te achten, om de verkoopers bij de acte van overdragt te doen kwijten voor eene veel hogere som, dan waarvoor is overeengekomen en dan aan hen wordt uitgekeerd.

Niettegenstaande ik wel wenschte dat de meerdere kosten naderhand verantwoord en aan de contrôle der Rekenkamer onderworpen zullen worden, acht ik het niet ongepast op deze onregelmatigheid te wijzen. Ik meen dat het van het uiterste gewigt is, vooral nu besloten is om op kosten van 'staatswege spoorwegen aan te leggen, de aandacht der Regering en van de Kamer op deze moeilijkheden en onregelmatigheden te wijzen.

De heer van Heemstra, Minister van Binnenlandsche Zaken: Mijnheer de Voorzitter, ik zal trachten de opmerkingen toe te lichten, welke bij gelegenheid der behandeling van dit wets-ontwerp met betrekking tot de zaak van de verbetering van den IJssel zijn in het midden gebragt.

In de eerste plaats zal ik antwoorden op de bedenking van het geachte lid uit Maastricht met betrekking tot het onderhoud der oevers. Ik meen dat in den tegenwoordigen stand der zaak, nu de Hollandsche IJssel door het Rijk in onderhoud is overgenomen, onder dat onderhoud ook het onderhoud van de oevers moet begrepen worden, omdat ik meen dat een kanaal bestaat uit zijne bedding met de oevers. Bedrieg ik mij daarin niet, dan spreekt het van zelf dat de oevers van den thans gekanaliseerden IJssel door het Rijk worden onderhouden. In ieder geval, het gemeene regt moet hier beslissen, en wie tot het onderhoud van die oevers verplicht is naar de beginselen van het gemeene regt, zal dat onderhoud moeten dragen. Ik geloof dat ik omtrent dat onderhoud aan het geachte lid niets meer kan zeggen. En nu, of daar eene stoombootvaart zal geopend worden, is mij onbekend. Ik herinner mij uit persoonlijke bekendheid, dat er vroeger sprake geweest is van eene stoomvaart op den Hollandschen IJssel; voor het oogenblik is geene aanvraag om concessie mij bekend. Mogt die komen, ze zal worden overwogen en met terugzigt ook op de be-

LXIV. *Onteigening van perceelen ten behoeve der verbetering van den Hollandschen IJssel.* (Algemeene beraadslaging.)

langen van de oevereigenaren en van de communicatie in het algemeen worden beoordeeld.

Nu kom ik tot de zaak van den IJssel zelve. Men heeft doen opmerken, dat die IJssel in 5 jaren tijds zoude worden verbeterd, en dat er nu reeds veel langer tijd verlopen is en wellicht nog veel meer zal verlopen eer het werk geheel zal zijn geëindigd. Mijnheer de Voorzitter, ik moet in de eerste plaats doen opmerken, dat aanvankelijk die geheele onderneming geraamd was op eene uitgave van 3 ton. Ter vinding van die gelden was eene overeenkomst gesloten met de provincien Zuidholland en Utrecht, de eerste zou f 90,000 de tweede f 100,000 bedragen, en vervolgens zoude, indien de raming in der tijd goed ware geweest, het Rijk f 100,000 bijdragen. Men had gerekend op 5 jaren en men had derhalve van den aanvang af f 60,000 op de begroting uitgetrokken. Maar zie, de 5 jaren zijn verlopen, de f 300,000 waren verwerkt en het werk was niet ten einde: men had zich misrekend. Ik ben niet geroepen om de verdediging van die vroegere raming op mij te nemen. Het blijkt nu dat ze onjuist is geweest, maar zooveel is ook zeker, dat die beide contribuerende provincien verkregen hadden een regt dat het werk, waarvoor zij bijdroegen, zou worden uitgevoerd, en dat dus het Rijk, van wie was uitgegaan de raming, ten wiens risico zij alzoo was, gehouden was tegenover die beide provincien het werk te voltooien. Van daar dat men, voortgaande f 60,000 op de begroting jaarlijks uit te trekken, natuurlijk langerentijd noodig had om aan het einde te komen. Maar die uitvoering is toch ook vertraagd, heeft men gezegd, door moeilijkheden ten opzichte van de onteigening. En nu behoeft ik nog niet te spreken van belemmeringen, in het midden geworpen door landbezitters, maar er was in deze zaak een hoogst moeilijk vraagpunt te beslissen, namelijk in hoe verre het regt van de oevereigenaars. Het is mij uit eene vorige betrekking bekend, dat het onderzoek naar die regten van de oevereigenaren geruimen tijd heeft gevorderd. Van daar ook al wederom vertraging in de uitvoering. Men heeft later schikkingen met die oevereigenaren gemaakt, en ik kan niet anders dan in het algemeen aan de oovereigenaars lof toekennen voor de welwillendheid, waarmede deze zaak behandeld is geworden. Het is zeker te betreuren, dat het werk langer heeft bezig gehouden en dat het meer geld heeft gekost; ik geloof, dat ik het een noch het ander behoeft te verdedigen. Maar nu komt men op tegen de hooge kosten, op den eigendomsovergang gevallen. De spreker uit Maastricht heeft gezegd: uit die acten van aankoop blijkt niet tegen hoeveel per bunder is aangekocht. Ik erken het; het blijkt niet, maar ik meen dat het niet behoeft te blijken. Men koopt een perceel gronds voor een zekeren prijs, en nu meen ik, dat het geen onderdeel van de koopacte behoeft uit te maken, dat de perceelen zijn berekend naar eene zekere som per bunder. Wanneer men met een groot aantal personen onderhandelt, dan ligt het in den aard der zaak, dat men met den een gunstiger voorwaarden kan maken dan met den ander; een normaal cijfer aan te nemen, dat voor allen moet gelden, acht ik voor soortgelijke onderhandelingen schier onmogelijk. Maar die kosten, wordt gezegd, waren zeer aanzienlijk, en de wijze, waarop zij in rekening zijn gebragt, was niet regelmatig. Zeer aanzienlijk waren zij, ja, maar niet zoo aanzienlijk als ik straks hoorde vermelden. Men zie evenwel niet voorbij, dat hoe kleiner het perceel is dat wordt gekocht, hoe geringer de koop prijs die wordt toegekend, des te hooger, percentsgewijze berekend, de kosten moeten klimmen; omdat vele kosten vaste kosten zijn. Ik heb hier vóór mij liggen een staat, vermeldende ruim dertig perceelen en de kosten van aankoop verschillen van f 18 tot f 136 per koop. Onder die posten zijn begrepen eenige gevallen, waarin minderjarige kinderen betrokken waren; andere waarin betrokken waren onder curatele gestelden; andere waarbij armbesturen waren betrokken. Ik behoeft het aan deze Vergadering niet te herinneren, dat telkens wanneer de tusschenkomst van de regtbank vereischt wordt, meer kosten worden gevorderd en die kosten, percentsgewijze berekend, zeer zwaar moeten drukken en zeer aanzienlijk zijn voor kleine perceelen.

De wijze van verantwoording van die kosten heeft ook nog de aandacht getrokken. Wanneer men in het dagelijksch leven een koop sluit, worden de kosten betaald door den koper. In dit geval is de koper het Rijk. Nu heeft men bij de Rekenkamer groote moeilijkheden ontmoet in de vereëning van die kosten, die ten laste moeten komen van het Rijk, en om daaraan te gemoet te komen, heeft men bij de koopconditien bedongen, dat niet de koper, maar de verkoper de kosten zou dragen. Maar bij die verkoopers vindt men weinig geneigdheid om zich te wagen aan zulk eene onzekere kans ten opzichte van het bedrag dier kosten, en men zou zeer duur moeten betalen, indien men die rekening van kosten voor risico van den verkoper moest laten; van daar dat gewoonlijk tusschenpersonen worden gebezigd. Die tusschenpersonen schieten de kosten voor en de verkoper quiteert ten slotte

voor zijn koopschat, vermeerderd met de kosten. Nu is wel het gevolg daarvan, dat hij voor meer quiteert dan hij werkelijk in zijn bezit krijgt, dat spreekt van zelf; maar wanneer men in aanmerking neemt dat hij ook quiteren moet voor hetgeen een ander namens hem reeds heeft betaald, dan zal men bevinden dat in werkelijkheid zulk een groot verschil niet kan bestaan. Hoe dit zij, ik zal zeer gaarne den wenk, mij hier gegeven, benuttigen en onderzoeken of voor de toekomst aan het thans geopperde bezwaar op eene redelijke wijze is te gemoet te komen.

Er is nog eene opmerking gemaakt, namelijk dat, nadat met het werk was aangevangen, en wel aangevangen op de wijze zoo als in der tijd aan de Vertegenwoordiging was medegedeeld, er eene belangrijke wijziging in dat werk is gemaakt, waarvan de Vertegenwoordiging onkundig is gebleven. Het is mij bekend dat niet alleen de wijziging heeft plaats gehad betreffende het verlengen van het gezamenlijke gedeelte met 1000 el, maar nog eene andere: naast de schutsluis boven Gouda is nog voor de uitwatering gemaakt eene tweede uitwateringssluis. Die sluis heeft mede aanzienlijke kosten gevorderd. Het is mij onbekend in hoever van die twee wijzigingen aan de Vertegenwoordiging mededeeling is gedaan; maar uit eigene bekendheid met de zaak weet ik dat zij volstrekt onmisbaar waren. Ik meen dat men in de gelegenheid geweest is om zich daarvan te vergewissen en daaromtrent vragen te doen, toen de sommen, op de begroting geschreven zijnde, aan het oordeel der Vergadering waren onderworpen. Ik meen dat het toen de tijd was om inlichtingen te vragen, waarvoor de meerdere gelden die aangevraagd werden noodig waren; nu is de zaak een *fait accompli* en op dit oogenblik is het moeilijk te beraadslagen over hetgeen geschied is. — Ik hoop aan de bedenkingen van den geachten spreker hiermede te hebben voldaan.

De heer **de Bleberstein**: Mijnheer de Voorzitter, ik neem de vrijheid den Minister van Binnenlandsche Zaken te bedanken namens die grondeigenaars langs den IJssel gevestigd, die zich aan deze Kamer hebben gewend, ten einde de verzekering te hebben dat het onderhoud van de oevers ten laste van den Staat zou blijven. Ik heb mij niet vergist, toen ik zeide dat ik op de eerlijkheid van den Minister vertrouwde wat de wijze der onteigeningscontracten betrof.

De algemeene beraadslaging wordt gesloten.

Het EENIG ARTIKEL en de BEWEEGREDEKEN worden zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Het wets-ontwerp, daarna in zijn geheel aan de stemming onderworpen, wordt met algemeene (56) stemmen aangenomen.

V. Het WETS-ONTWERP TOT ONTEIGENING VAN PERCELEN TEN BEHOEVE VAN DEN AANLEG VAN HET KANAAL VAN ASSEN NAAR GRONINGEN, GENAAMD HET NOORD-WILLEMSKANAAL.

De algemeene beraadslaging wordt daarover geopend, doch, daar niemand het woord verlangt te voeren, onmiddellijk weder gesloten.

Het EENIG ARTIKEL en de BEWEEGREDEKEN worden zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het wets-ontwerp, daarna in zijn geheel aan de stemming onderworpen, wordt met algemeene (56) stemmen aangenomen.

VI. Het WETS-ONTWERP TOT ONTEIGENING VAN PERCELEN TEN BEHOEVE VAN DE VERBREEDING DER HELMSTRAAT TE MAASTRICHT.

De algemeene beraadslaging wordt daarover geopend.

De heer **van Heemstra**, Minister van Binnenlandsche Zaken: Mijnheer de Voorzitter, naar aanleiding van het opgemerkte in het Verslag dezer Kamer heb ik de eer eene wijziging te brengen in de redactie van dit wets-ontwerp en voor te stellen, om in het eenig artikel en in de beweegredenen, de woorden: „het alignement”, te vervangen door „de rooijning.”

De beraadslaging wordt gesloten over het wets-ontwerp in het algemeen.

Het EENIG ARTIKEL en de BEWEEGREDEKEN na de daarin door de Regering gebragte wijziging respectievelijk luidende:

„ART. 1. Wij verklaren, dat het algemeen nut de onteigening vordert, ten name van de gemeente Maastricht, van de eigen-

LVI. *Regeling van het fonds voortspruitende uit kooprijzen van domeinen voor 1859 en 1860.* (Algemeene beraadslaging.)

„dommen, noodig tot de verbreding en de verbetering van de „rooijing der Helmstraat te Maastricht, „

en de beweegredenen:

„Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de verbreding „en de verbetering van de rooijing der Helmstraat te Maastricht „in het algemeen belang noodig is”,

worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Het wets-ontwerp strekkende tot onteigening van perceelen ten behoeve van de verbreding der Helmstraat te Maastricht, in stemming gebragt, wordt met algemeene (56) stemmen aangenomen.

VII. HET WETS-ONTWERP HOUDENDE WIJZIGING VAN HOOFDSTUK II DER STAATSBEGROTING VOOR 1859.

De algemeene beraadslaging wordt daarover geopend, doch, daar niemand het woord verlangt te voeren, onmiddellijk weder gesloten.

Het EENIG ARTIKEL en de BEWEEGREDEKEN worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Het wets-ontwerp houdende wijziging van hoofdstuk II der Staatsbegroting voor 1859, in stemming gebragt, wordt met algemeene (55) stemmen aangenomen.

Bij deze stemming was afwezig de heer van Hoëvell.

VIII. HET WETS-ONTWERP TOT REGELING VAN HET FONDS, VOORTSPRUITENDE UIT KOOPRIJZEN VAN DOMEINEN, VOOR DE DIENSTJAREN 1859 EN 1860.

De algemeene beraadslaging wordt geopend over dit wets-ontwerp.

De heer **Gevers Deynoot**: Ik wenschte minder over dit wets-ontwerp, maar bij gelegenheid van de behandeling van dit onderwerp iets in het midden te brengen over de administratie van een gedeelte van het staatsdomein, dat ons allen, ja de geheele natie zeer ter harte gaat. Ik bedoel het 's Gravenhaagsche bosch. Ik wenschte te dien aanzien aan den heer Minister van Finantien een vriendelijk verzoek te rigten.

Het 's Gravenhaagsche bosch verkeert in een verwaarloosden toestand, die mij en honderde anderen niet alleen aanstoot, maar ik moet zeggen zelfs ergernis heeft gegeven. Ik moet vooraf verklaren, dat ik de schuld van dien staat van zaken niet wijt aan den ambtenaar, die met de administratie over dat staatsdomein belast is, maar aan het Ministerie van Finantien. Het 's Gravenhaagsche bosch wordt daar beschouwd als eene zaak, die rentegevend moet zijn, en ik geloof dat, indien men op den tegenwoordigen voet voortgaat, het weldra niet alleen geene renten meer zal opleveren, maar geheel verdwijnen zal. Het 's Gravenhaagsche bosch is een der fraaiste domeinen, dat wij bezitten; het is de roem onzer residentie en een aanloksel van vreemdelingen naar deze plaats. Ik vraag, wat die vreemdelingen wel moeten gezegd hebben van de zorg, die wij voor onze gedenkstukken dragen, wanneer zij bevonden hebben dat weken nadat de hevige storm van 28 Mei jl. had gewoed, de voornaamste toegangen tot dat staatsdomein door omgewaaide boomen nog waren versperd.

Eenigen tijd na den dag van dat onheil heeft een groote houtverkoop plaats gehad. Ik vraag, waarom men daarbij niet tot voorwaarde heeft gesteld, dat die omgewaaide boomen binnen een korten termijn zouden worden weggehaald. Ik erken dat die verkoop dan natuurlijk iets minder zou hebben opgebragt, maar ik vraag, of het tegendeel niet eene kleingeestige, eene bekrompen wijze van berekenen is? Volgens de dagbladen heeft de verkoop, waarvan ik sprak, ruim f 6000 opgebragt, en nu wenschte ik den heer Minister van Finantien te vragen, of niet een klein gedeelte van die som tot herstel van dat staatsdomein zou kunnen worden gebruikt.

Ik herzeg, het 's Gravenhaagsche bosch verkeert, naar mijn inzien, in eenen verwaarloosden toestand. Eene menigte omgewaaide boomen liggen daar nog verspreid. De afschutsels zijn gehavend. Afgerukte takken bedreigen de wandelaars. Ik herhaal dat ik dit niet wijt aan den ambtenaar, die met de administratie belast is, maar aan de omslagtige en kleingeestige administratie,

welke te dien opzichte bij het Departement van Finantien heerscht.

Nu ruim twee jaren geleden heb ik met vele aanzienlijke ingezetenen dezer stad een adres bij dat Ministerie ingediend, ten einde verbetering in de administratie van dat staatsdomein te verkrijgen. Welke was de dispositie, die wij daarop van den Minister van Finantien mogten ontvangen? De Minister zeide ons in de eerste plaats, dat het 's Gravenhaagsche bosch meer kost dan het opbrengt, en ten tweede, dat het een uitspanningsoort voor de ingezetenen dezer stad is, zoodat, indien er gelden tot verbetering moeten worden aangewezen, die in de eerste plaats van de ingezetenen dezer stad moeten komen. Reeds nu wordt door die gemeente f 1000 'sjaars bijgedragen tot instandhouding van dat staatsdomein, en nu geloof ik dat, zoo men begreep eene verhooging van die bijdrage te moeten vragen, de gemeenteraad van 's Gravenhage wellicht niet ongenegen zou worden bevonden om dat toe te staan. Maar ik moet dan aan den heer Minister van Finantien vragen, of het bestuur van dat domein in zoodanig geval niet op een anderen voet zou kunnen gebragt worden. Kan dat bestuur niet worden opgedragen aan eene gemengde commissie, gedeeltelijk van staatswege, gedeeltelijk uit de gemeente?

Ik zal niet treden in de geschiedenis van het 's Gravenhaagsche bosch. Men wil dat reeds voor honderden jaren het omhakken van dit staatsdomein door de stad 's Gravenhage voor eene aanzienlijke som is afgekocht, en ik geloof te mogen zeggen dat die stad in den tegenwoordigen tijd daarvoor slecht beloond wordt.

Ik wil daarom de vrijheid nemen aan den Minister van Finantien vriendelijk te verzoeken, of hij zijne aandacht aan dat belangrijk gedenkstuk zou willen schenken, en of hij de noodige bevelen zou willen geven, ten einde daarin verbetering te brengen.

En ons door de natuur zoo karig bedeeld vaderland moeten wij Inderdaad prijs stellen op het weinige dat wij bezitten, — en ik geloof te mogen vertrouwen, dat de Minister van Finantien te veel gevel voor het schoone heeft, dan dat hij niet aan mijn vriendelijk verzoek zou willen voldoen.

De heer **van Wintershoven**: Op het voorbeeld van den vorigen spreker wensch ik ook ter gelegenheid van deze wet een punt aan de overweging van den Minister van Finantien te onderwerpen. Ofschoon ik voor het oogenblik daarop geen antwoord vraag, hoop ik echter dat Z. Exc. zal goedvinden daaraan zijne aandacht te geven.

Ik geloof, Mijne Heeren, dat, wanneer de Staat loco privati voor zijne belangen en regten zorgt, dan toch de billijkheid niet mag worden uit het oog verloren. En nu zult gij u verwonderen, wanneer ik zeg, dat op dit oogenblik eene procedure hangt tusschen het bestuur der domeinen en de gemeente Maastricht, strekkende om de kazernen en militaire gebouwen, die ten gevolge van het kleine garnizoen niet meer gebruikt worden, terug te eischen, zelfs die kazernen en militaire gebouwen, die vóór 1795 op stadsgrond en met stadspanningen aangelegd zijn, en waarvoor antérieur aan 1795 door de Staten-Generaal van de Vereenigde Nederlanden een aanzienlijke huur werd betaald. Die eisch steunt op eene Fransche revolutionaire confiscatie-wet, die eenvoudig zegt: „Les casernes et batiments militaires appartiennent à la nation.” In 1814 heeft het Departement van Oorlog die kazernen aan het plaatselijk bestuur in vollen eigendom teruggegeven. Daarvan bestaat eene acte, en in 1826, op de reclames bij gelegenheid dat het kadaster is opgemaakt, heeft Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Frederik, als Directeur-generaal van Oorlog verklaard, dat hij na onderzoek van de zaak bernst in de acte van 1814, die deze gebouwen aan de gemeente Maastricht, volgens de regelen der billijkheid, teruggaf.

En nu hoop ik, dat, terwijl een langdurig proces tot nadeel van de finantien van de gemeente Maastricht kan strekken en onlangs een arrest door den Hoogen Raad is gewezen, waarbij op een incident de zaak weêr is verwezen naar den regter, voor wien de procedure hangende is, de billijkheid van den Minister van Finantien aanleiding zal kunnen geven om die procedure nog eens na te zien en de zaak tot eene billijke schikking te brengen.

Het is daarom dat ik deze quaestie bij deze gelegenheid heb ter sprake gebragt.

De heer **van Eck**: Mijnheer de Voorzitter, insgelijks naar aanleiding van dit wets-ontwerp wensch ik een paar opmerkingen te maken; zij zijn reeds in de stukken behandeld.

Mijne eene opmerking betreft de quaestie van het regtsgeding, door de erven van Damme voor den Hoogen Raad tegen den Staat ingesteld. Dat regtsgeding betreft alleraanzienlijkste partijen land en schorren, waarvan de erven en de Staat elkander het bezit betwisten. Er is voor ruim vijftig jaren aan den graaf van Damme concessie tot indijking en erfpacht van die gronden verleend. En nu is er verschil ontstaan tusschen den Staat en de erven van Damme over de vraag, of die concessie nu is vervallen, dan wel

LVI. *Regeling van het fonds voortspruitende uit koopprijzen van domeinen voor 1859 en 1860.* (Algemeene beraadslaging.)

of die voor ieder stuk gronds 50 jaren zal duren, na iedere indijking. Volgens het beweren van den Staat zou, meen ik, die concessie reeds in 1857 vervallen zijn. Nu geloof ik dat het van het hoogste belang is dat de Staat alle pogingen in het werk stelde om dat proces spoedig te beëindigen. Mogt de regterlijke magt oordeelen dat die concessie vervallen is, dan zal door die erven gedurende het geding eene aanzienlijke opbrengst aan den Staat toebehoorende, zijn genoten. Het is dus daarom reeds noodig dat deze zaak spoedig tot een einde worde gebragt, terwijl ook in het belang van verschillende gemeenten en waterschappen eene spoedige beëindiging wordt vereischt. Er bestaan namelijk gewigtige quaestien van uitwatering en van gemeenschap voor den landbouw en de streken in het vierde district van Zeeland, wier billijke oplossing door dit proces wordt vertraagd. Eerst nadat het proces ten einde zal gebragt zijn, zullen de schorren worden ingedijkt, die nu eene dringend gevorderde gemeenschap tusschen Sluis en andere gemeenten beletten. Ik dring dus bij den Minister van Finantien op het maken van spoed zeer aan.

Eene tweede opmerking betreft hetgeen vermeld is onder § 5, de doorsnijding namelijk van het eiland Zuidbeveland door een kanaal. Men weet dat die doorsnijding en de afdamming van de Ooster-Schelde overgelaten is aan eene maatschappij, dat die maatschappij aan hare verplichtingen niet heeft voldaan en dat door de Regering aan de Vertegenwoordiging voorgesteld is eene transactie met die maatschappij te sluiten. Het wets-ontwerp echter waarbij die transactie zou bekrachtigd worden, is verleden jaar door deze Kamer verworpen.

Nu had men gedacht dat de Regering die maatschappij onmiddellijk voor den regter zou hebben betrokken om de overeenkomst, wegens het niet voldoen aan hare verplichtingen, te ontbinden; maar ik lees in de stukken dat *op dit oogenblik eerst* last is gegeven om de ontbinding door den regter te doen bekrachtigen. Mij dunkt dat het belang van de zaak medegebragt had om daarmede spoediger te werk te gaan. Ieder van ons weet, welke belangen bij het werk betrokken zijn. Met het werk is men nu reeds zoo ver gevorderd, dat Zuidbeveland nu ongeveer in de lengte zóó is doorsneden, dat het kanaal groote moeilijkheden oplevert voor den landbouw. Hierbij komt nog dat, wanneer de Regering den noodigen spoed niet maakt, dan de aanleg van den Zeeuwschen spoorweg zeer zal worden vertraagd. In alle opzichten wordt dus spoed vereischt.

In de stukken is door de Regering te kennen gegeven dat op nieuw van de zijde der concessionarissen aanzoeken tot schikking zijn gedaan, maar dat men zich daarover niet kan uilaten. Ik zal er te dien aanzien nog alleen dit bijvoegen, dat ik hoop dat die pogingen tot schikking ten minste den loop van de zaak voor den regter niet zullen belemmeren.

De heer van Hall, Minister van Finantien: Ofschoon de onderwerpen door de geachte afgevaardigden ter sprake gebragt, iu geen onmiddellijk of bijna in geen verband staan met het wetsontwerp dat thans aan de orde is, zal het mij toch aangenaam zijn, eenige toelichting over de verschillende bedenkingen te kunnen geven. Ik zal daarbij de noodige korthed betrachten.

Wat betreft — om te beginnen met het minst aangename — de vraag door den geachten spreker uit Maastricht gedaan, moet ik eenvoudig antwoorden, dat die betrekking heeft op een proces dat reeds ten voordeele van den Staat gedeceideerd is. Ik geloof niet dat daarop op dit oogenblik eenigzins kan of zal teruggekomen worden.

En wat betreft de beschouwingen aan u onderworpen door den geachten spreker uit Middelburg, zoo kan hij niet meer aandringen dan ik, dat de zaak wegens de concessie van Damme spoedig worde voortgezet. Dat proces is zeer lang aanhangig. Ik geloof dat er in deze Kamer leden zijn die den geachten spreker daaromtrent meer opheldering zouden kunnen geven. Ik had het verlaten, toen ik de eerste reis de portefeuille van Finantien nederlegde en vond het wederom toen ik ze in Februarij van dit jaar weder opvatte, zoodat mijn eerste woord was: » is dat proces nog aanhangig? » Ik heb mij toen gehaast — het is eene van mijne eerste verrigtingen geweest — om het te doen voortzetten, want dat lange uitstel had mij getroffen. Echter heeft geen mijner voorgangers daaraan eenige schuld. Mijne eerste daad is geweest een brief te doen schrijven aan den lands-advocaat, om te mogen weten waaraan die langdurigheid toe te schrijven was. Daarop zijn de inlichtingen ontvangen die u reeds geworden zijn bij de Memorie van Beantwoording. Het is aan geen der practijns te wijten, maar aan omstandigheden die in verband staan met de procesorde, die nergens, in geen land, kort is, maar althans sedert 1838 in ons land niet korter is geworden. Wij maken hier wetten en doen dat met veel zorg, maar wanneer ze dan gemaakt zijn, ondervinden wij in de praktijk den last van al die voorzorgen welke bij de wet worden

vastgesteld. Daarom, er is geen schuld hoegenaamd bij de practijns van den Raad van de Domeinen. Nu echter zal eindelijk de zaak op nieuw worden voortgezet, nadat de arrementen van het proces zullen zijn opgenomen, en ik geloof — want we hebben nog eene vacantie tusschen beide — dat als die uit zal zijn, de zaak zal kunnen worden bepleit, maar ik deel geheel en al in hetgeen de geachte spreker gezegd heeft omtrent het groot belang dat er bestaat om de zaak spoedig voort te zetten. Wat betreft de voortzetting van het kanaal van Zuidbeveland, de quaestie van de indijking van de Ooster-Schelde is een voorbeeld van de naweeën die men heeft, wanneer men aan particulieren groote concessien geeft. Die zaak, Mijne Heeren, is in den staat, waarin zij bij de Memorie van Beantwoording is opgegeven. De geachte spreker heeft de woorden welke in de memorie gebezigd zijn, niet geheel juist aangehaald. Hij heeft gelezen als of er stond dat *eerst op dit oogenblik* de last was gegeven. *De last is gegeven*; staat er, en wij hebben voorstellen van schikking ontvangen, zoodat ik hoop dat zonder tusschenkomst van den regter de zaak zal kunnen worden getermineerd, hetgeen in meer dan een opzigt wenschelijk is. Het is mogelijk in het belang van den spoorweg, maar ik weet niet, of het in dat belang noodig zal zijn dat zoo spoedig worde gehandeld: dat zoude ik niet durven beslissen.

En nu, Mijne Heeren, na deze punten kortelijk te hebben toegelicht en zoo ik hoop voldoende voor den geachten spreker, zal ik mij — het is het uur, Mijne Heeren — begeven naar het Haagsche Bosch en beantwoorden wat de geachte spreker uit 's Gravenhage daaromtrent heeft opgemerkt.

Hij heeft een verzoek aan mij gedaan en dat verzoek, ik kan het hem verzekeren zal ik — niet *inwilligen*, want ik heb geen verzoeken aan de leden dezer Kamer in te willigen — maar ik zal aan den wensch van den geachten afgevaardigde gaarne gehoor geven en al de aandacht, die meer gewigtige zaken mij overlaten — dus niet *al* mijne aandacht maar *veel* aandacht — wijden aan het belang van dat heerlijke overblijfsel der aloutheid, waarop — ik herinner het mij met aandoening — mijn geachte vader in der tijd een gedicht heeft gemaakt, waarin hij herinnerde al wat de wijsheid der vaderen daar beraadde. Daar werden welligt belangrijker zaken behandeld onder het lommer der boomen, dan soms in vele raadsvergaderingen; daar werd dikwijls de eigenlijke raad gehouden.

Maar wanneer de geachte spreker mij vraagt, mijne aandacht te wijden aan dat bosch, dan behoeft hij geen beroep te doen op mijn gevoel voor het schoone. Aan het gevoel voor het schoone mag ik als Minister geen gehoor geven, dat moet ik, helaas, ter zijde stellen, wanneer ik aan mijne ambtsbezigheden ben. In deze Kamer kan ik eene enkele reis daaraan toegeven en ik verheug mij er in, dat de geachte spreker mij de gelegenheid heeft gegeven dit thans te doen. Ik wil gaarne alles doen wat in mijn vermogen is, zonder de belangen van 's Rijks schatkist te veel te benadeelen, om dat overblijfsel te behouden. Ik wil nu niet treden in een onderzoek van de bedenkingen omtrent de wijze waarop het beheer over het bosch gevoerd is. Ik kan niet zeggen dat ik zeer juist vind wat daarvan door den geachten spreker is gezegd. Het is niet van overdrijving vrij te pleiten, wanneer men zegt, dat dat bosch, dat staatsdomein, zich zou bevinden in een verwaarloosden toestand. Dat, Mijne Heeren, kan ik niet toegeven: het bevindt zich in den toestand van een groot natuurbosch, een *Ur-wald*, dat niet aangelegd is als het bosch van Haarlem en dat niet zoo aangelegd moet worden, wil men het schoone er van behouden, — in den toestand, zeg ik, van een groot natuurbosch, twee maanden nadat een woedende orkaan daarin bij de vier honderd boomen heeft nedergeveld.

Ik geloof dat alles gedaan is wat redelijkerwijs kon gedaan worden om dien toestand te verbeteren. Ik weet wel dat anderen het nog beter zouden beheeren dan ik, en ik doe alle hulde aan hunne meerdere kennis; ik weet ook wel dat anderen meer *loisir* hebben om dat bosch op hun gemak op te nemen, maar ik voor mij ben overtuigd dat er gedaan is wat kon. En wanneer ik nu naga, wat de geachte spreker opgeeft als zijne ondervinding, dan is dit een feit dat gij allen kunt controleren; hij zegt, dat al de toegangen van dat bosch zijn belemmerd.

Ik ontken dat er één toegang belemmerd is. Er is welligt nog (maar ik geloof dat het nu ook reeds verbeterd is) op een zijpad, dat men te paard en ook per rijtuig kan berijden, tusschen het Huis ten Bosch en het zoogenaamde Roomhuis, nog één boom een weinig te bekorten, maar ik herinner mij niet dat er één pad meer in het bosch is, dat door boomen belemmerd wordt. Indien dus dat de daadzaak is, waarop de geachte spreker de beschuldiging tegen de administratie van het bosch grondde, dan is die beschuldiging onjuist.

Een tweede verwijt, dat de geachte spreker gemaakt heeft, betreft de omstandigheid dat er bij den verkoop van boomen uit het bosch

LVI. *Regeling van het fonds voortspruitende uit koopprijzen van domeinen voor 1859 en 1860. (Algemeene beraadslaging.)*

(die ruim f 6000 heeft opgebragt) een korter termijn had moeten bepaald worden om de boomen op te ruimen. Het zou, zegt hij, wat minder opgebragt hebben, maar dat is ook alles. Indien ik toegeef, dat die tijd korter had kunnen gesteld zijn, zal hij mij van zijn kant moeten toegeven, dat de Staat dan zeker f 1000 minder zou ontvangen hebben. Maar wat doet die omstandigheid nu af om die beschuldiging te wettigen, dat het *bosch* zich in een verwaarloosden toestand bevindt en de administratie daarover niet goed gevoerd wordt? Die omstandigheid bewijst alleen, dat het hout, dat verkocht is, niet spoedig genoeg is opgeredderd. Maar het *bosch* is het *bosch* gebleven; het *bosch* is voor een korten tijd minder aangenaam geweest voor degenen die daar wandelen en zich daar verpoezen van de groote en gewigtige zorgen die op hen drukken; dat is ook alles. Het *bosch* als *bosch* verkeert niet in een verwaarloosden toestand; het bevindt zich in den toestand waarin het Haagsche *bosch* zijn moet, als een *Urwald*; het schoone en fraaije van het Haagsche *bosch* is juist dat natuurlijke dat het heeft. Daarom verkiest ieder het Haagsche *bosch* boven het Haarlemmer Hout, dat een schoon, doch kunstmatig aangelegd park is.

Ik wil nu geheel voorbij gaan de distinctie, die door den geachten spreker gemaakt is tusschen de administratie van het Ministerie van Finantien en den ambtenaar die met de administratie van het *bosch* belast is. Ik kan dat te meer doen, omdat die ambtenaar, dien men op het oog heeft, een ambtenaar is dien ik dikwijls tegen anderen heb moeten verdedigen, en dien ik op hoogen prijs stel en zeer waardeer. Al wat in het *bosch* sedert twee maanden gebeurd is, is geschied op voordragt van dien ambtenaar. Die distinctie dus, die niet goed is voor de belangen van de dienst, heeft hier geen effect.

De geachte spreker brengt met zijn verzoek, dat de Minister zijne attentie vestige op het Haagsche *bosch*, twee vragen in verband. De eerste vraag is, dat de administratie over het *bosch* zou opgedragen worden aan eene gemengde commissie en dat die commissie (die wensch is bij een ingezetenen van 's Gravenhage, een afgevaardigde van 's Gravenhage, ja bij dezen spreker natuurlijk) gedeeltelijk bestaan zou uit leden van het stedelijk bestuur van 's Gravenhage. Daar, Mijne Heeren, zal, zoolang ik iets te zeggen zal hebben, niets van komen. Mijne voorgangers hebben, even als ik zelfs reeds vroeger, ondervinding gehad wat commissien in het algemeen zijn. Het Haagsche *bosch* moet blijven een staatsdomein, eenig en alleen in handen der administratie van den Staat. Die administratie zal zeer gaarne raadplegen met de genoegens van de inwoners der residentie, maar zij zal zorgen dat daaraan de belangen van den Staat niet worden opgeofferd. Bij haar zullen de algemeene belangen boven de bijzondere belangen gaan. Dit is ook de reden waarom de administratie van de domeinen uitsluitend het *bosch* moet beheeren. Ik heb dit zoo gevonden en ik geloof dat mijne voorgangers er wel aan gedaan hebben.

Eene tweede vraag van den geachten spreker is: zal het geld, uit den verkoop voortvloeiende, gedeeltelijk worden bestemd tot herstel? Een deel van die gelden zal natuurlijk bestemd worden ter verbetering waar men kan. Het zou een zeer slechte administrateur van een *bosch* zijn, die daar geene orde op hield. Maar het is veel gemakkelijker dit hier te zeggen dan het te doen; het is veel gemakkelijker hier daarover een *speech* te houden dan handen aan het werk te slaan. Diezelfde ambtenaar, die de administratie over het *bosch* heeft en dien ik met den geachten spreker hoog schat, heeft dit onderwerp reeds met mij behandeld en ik heb hem verzocht mij te herinneren dat wij eens te zamen, als alles zal zijn weggeruimd, eene wandeling in het *bosch* zullen gaan doen, om te zien waar men planten kan. De geachte spreker gelieve echter te bedenken dat die oude boomen, wier lommer ons zoo zeer verlustigt, tevens beletten dat er ander hout zou kunnen groeijen en hoe weinig plaatsen er in het *bosch* zijn, waar men kan planten. Ik geloof inderdaad dat bij de wezenlijke gehechtheid die wij allen hebben aan het *bosch*, waaraan 's Gravenhage zijn oorsprong verschuldigd is, dat wij, zeg ik, met onze gehechtheid aan dat *bosch*, gedrukt zijn als wij zien in welken toestand het zich thans bevindt, en daaraan moet ik toeschrijven dat de geachte spreker eene eenigzins opgesmukte voorstelling heeft gegeven. Verschoont mij zoo ik misschien te uitvoerig ben geweest. Ook mijn hart klopt even als dat van den geachten spreker van sympathie voor het Haagsche *bosch*.

De heer van Wintershoven: Ik heb slechts een punt ter sprake gebragt. Kortheidshalve en na de lange rede van den Minister van Finantien, zal ik dit punt niet verder ontwikkelen. Ik bepaal mij dus tot twee opmerkingen. Vooreerst dat ik zeer zeker deze zaak niet zou hebben besproken, indien er in die domeinquaeestie een eindarrest bestond, maar blijkens de dagbladen is er alleen een interlocutoir arrest gewezen en er zullen nog lange procedures gevoerd moeten worden, alvorens de Staat de quaeestie militaire goederen zal kunnen accaparer.

In de tweede plaats blijft bestaan wat ik over de moraliteit dier procedure gezegd hebt, dat de Staat der Nederlanden goederen van eene gemeente terugvordert — die deze op eigen grond en op eigene kosten gebouwd heeft, — uit kracht eener Fransche wet, die deze goederen in 1795 ten voordeele, zoo het heette, van de natie accapareerde en confisqueerde. De Minister van Finantien heeft mij ook niet tegengesproken dat die geheele procedure mede gegrond is op de onbevoegdheid van den Hoogen persoon, die in 1826 was Directeur-Generaal van Oorlog.

De heer Gevers Deynoot: Ik wensch nog een paar woorden aan den Minister van Finantien te antwoorden. Ik zal evenwel zeer kort zijn. Het onderwerp, dat ik straks ter sprake heb gebragt, is niet van dien aard om hier in het breede behandeld te worden; dit lag ook niet in mijn voornemen. Alleen in het voorbijgaan en bij gelegenheid van de behandeling dezer wet heb ik een vriendelijk verzoek aan den heer Minister van Finantien willen rigten. Ik had dan ook geen zoo omstandig antwoord verwacht. Ik moet evenwel een en ander van hetgeen door den Minister is gezegd opnemen.

De Minister van Finantien beweert dat ik zoo even gezegd heb, dat op dit oogenblik nog de toegangen tot het 's Gravenhaage *bosch* door omgewaaide boomen versperd liggen. Ik heb dat niet gezegd, maar wel dat nog weken na den storm de voornaamste toegangen tot het *Bosch* versperd waren door omgewaaide boomen; dat is van publieke bekendheid. Ik heb er bijgevoegd: wat moeten vreemdelingen wel denken, wanneer zij zien dat op die wijze zorg wordt gedragen voor dat gedenkstuk?

Ik heb gezegd dat het *Bosch* zich in verwaarloosden toestand bevond, en de Minister heeft dat tegengesproken. Ik behoef alleen te wijzen op de menigte van boomen, die omgewaaid liggen, de afschutsels die beschadigd zijn, en op de fraaije gedeelten van het *bosch*, die geschonden zijn door de boomen, die daar blijven liggen. De Minister schijnt dat niet te weten, en voegt er bij: ik zou niet weten welke verbeteringen men zou kunnen aanbrengen, want alles verkeert in goeden toestand. Ik moet zeggen dat het geheugen van den Minister van Finantien hem niet zeer getrouw is, want hij zelf heeft met mij juist dat adres geteekend, aan den toenmaligen Minister van Finantien gerigt, ten einde verbeteringen in het *Bosch* te brengen, omdat men begreep dat het niet geadministreerd werd zoo als het behoorde.

Nu nog een enkel woord over die gemengde commissie. De Minister zegt dat ik verzocht heb, dat in die Commissie leden van het stedelijk bestuur zitting zouden nemen. Ik heb dat niet verzocht. Ik heb gezegd dat ik meende, dat, zoo men van de gemeente 's Gravenhage eene meerdere bijdrage vroeg dan zij voor het onderhoud van het *bosch* geeft, zij wellicht daartoe genegen zou zijn; maar dat het dan ook niet onbillijk zou wezen dat de administratie plaats had door eene gemengde commissie, gedeeltelijk zamengesteld uit ingezetenen dezer gemeente, gedeeltelijk van wege de administratie van het staatsdomein. Ik blijf overtuigd dat de ambtenaar, die aan het hoofd van de administratie geplaatst is, hoe ijverig ook, te zeer gebonden is door de kleingeestige en omslagtige administratie bij het Departement van Finantien, en ik moet dit onderwerp op nieuw en met aandrang aan de aandacht van den heer Minister van Finantien aanbevelen. Ik zal het hierbij laten.

De heer van Hall, Minister van Finantien: Ik ben wezenlijk verlegen dat ik de Vergadering nog een oogenblik moet bezig houden. Ik heb straks wat lang gesproken, maar het onderwerp was zoo aanlokkelijk. Ik zal thans des te korter zijn. Ik wil alleen een feit ophalen, namelijk dat ik met den geachten spreker een request heb onderteekend, wegens den toestand van het *Bosch*. Dat is een bewijs hoe veel deferentie ik altijd voor dien geachten spreker heb gehad. Een stuk werd mij van zijnentwege ter teekening gezonden en ik teekende dat, zonder meer. Dat is ook een bewijs hoe gevaarlijk het is te snel te concluderen. Had ik over de zaak eene conferentie gehad en die onderzocht, dan had ik wellicht niet zoo gehandeld, maar zoo als dat meer gaat, werd dat stuk mij door een vriend gezonden en ik heb het zonder nader onderzoek onderteekend.

De algemeene beraadslaging wordt gesloten.

De ARTT. 1 en 2 en de BEWEEGREDENEN worden zonder hoofdelijke stemming en het wets-ontwerp tot regeling van het fonds, voortspruitende uit koopprijzen van Domeinen, voor de dienstjaren 1859 en 1860, met algemeene (52) stemmen aangenomen.

Wegens het vergevorderde uur wordt de Vergadering gescheiden tot den volgenden dag, des voormiddags ten elf ure.

XXXV. *Voorstel van den heer Sloet tot Oldhuis tot afkoopbaarstelling der tienden.* (Beraadslaging over de artikelen.)
(SUPPLEMENTBLAD.)

REDEVOERINGEN, *uitgesproken door den heer van Nispen van Sevenaer in de zitting van den 31sten Julij 1860.*

I. [Zie bladz. 902.]

Dus blijft dan de tweede alinea bij dit artikel?

II. [Zie bladz. 902.]

Dan moet ik de vrijheid nemen op te merken, dat de bedenking, gisteren door den spreker uit Almelo (den heer van der Linden) gemaakt, mij zeer juist voorkomt. Ik houd het er voor, dat het een onjuist denkbeeld is, dat tienden van verschillenden oorsprong, die zich toevallig in dezelfde hand bevinden, de eene niet zonder de andere zouden mogen worden afgekocht, wanneer de tiendheffer beweert, dat door den afkoop van eene zijner tienden aan hem schade berokkend wordt. Ik heb in der tijd vele Deutsche tiendwetten onderzocht, doch er nooit een dergelijk denkbeeld in gevonden. Ik acht het ook gevaarlijk; want wat doet de omstandigheid er toe, of meer dan één tiendregt zich toevallig in ééne hand bevindt, of men, na eene tiend geërfd of langen tijd bezeten te hebben, er nog eene andere bij verkrijgt? Waarom moet nu de eene tiend te gelijk met de andere worden afgekocht? Zoo als het wetsvoorstel nu luidt, zal het tot vele moeilijkheden en ook processen aanleiding kunnen geven. Waartoe zal het dienen, den tiendheffer een regt te geven, waardoor hij de zaak zeer kan bemoeijelijken en de tiendpligtigen, die willen afkopen, noodzaken tot een kostbaar proces? Het is eene dwaling, en ik zou daarom wenschen, dat de zinsnede werd verwijderd.

III. [Zie bladz. 902.]

Ik blijf zeer verschillen van den vorigen spreker en ik meen toch ook kennis te hebben van tienden. Ik verzeker u, dat zijn denkbeeld op eene groote dwaling berust. Gaat een tiendveld door en gij zult op ééne akker drieërlei tienden vinden, alle van verschillenden oorsprong en in verschillende handen. Op den akker daarnaast komen dikwerf weder eene of meer andere tienden. Daaronder kunnen er zijn die in vroegere dagen, toen het leenregt nog bestond, in leen werden bezeten, andere die allodiaal eigendom waren, die alleen door koop waren verkregen. Nu is het regt dat men wil, dat eene tiend geheel blijve, dat die niet verbroken worde. Het moet aan tiendpligtigen niet vrijstaan om slechts één gedeelte af te koopen en den tiendheffer de overige gedeelten te laten. Maar zoo als het er nu staat, zal het tot moeilijkheden en tot processen aanleiding geven. Ik zelf heb tienden. Onder Zevenaer heb ik er twee, die hier en daar misschien een half uur ver op stukken lands treffen en die op sommige punten de eene op een stuk, de andere op een daarnaast gelegen en soms op denzelfden akker treffen. Maar het zijn twee afzonderlijke tienden en van geheel verschillenden oorsprong; de eene was, meen ik, leenroerig aan het graafschap Zutphen, de andere was allodiaal eigendom; de eene heb ik bij erfregt verkregen, de andere gekocht. Zal ik nu hebben het regt tot de tiendpligtigen, die de eene tiend geheel willen afkopen, te zeggen: ja, maar gij moet die andere tiend, die soms op landen die er naast en er tusschen liggen, treft, ook afkopen, want die wil ik te gelijk afgekocht hebben? Zal ik zoo den afkoop nog niet meer kunnen bemoeijelijken? Mijne Heeren, ik herhaal het, de bepaling berust op eene dwaling, die aanleiding zal geven dat een tiendheffer, die de zaak bemoeijelijken wil, processen zal kunnen uitlokken, waarvan de uitslag zal zijn dat veel geld moet worden weggeworpen vóór dat de regter zal hebben bepaald, of de tiendheffer al dan niet is verongelikt, eer dus de tiendpligtigen weten, of zij al dan niet tot den afkoop zullen kunnen overgaan. Komt dit wets-ontwerp alzoo tot stand, dan zal het uit den weg ruimen van de tienden al zeer langzaam gaan. Ik voor mij zou wenschen eene krachtige wet — ik heb het vroeger gezegd, — waardoor de tienden binnen een kort tijdsbestek bijv. binnen vijf jaren, konden verdwijnen, en ik acht dit in het belang van den Staat, in het belang van den tiendpligtige en waarlijk niet minder in het belang van den tiendheffer.

Ik heb gemeend met bescheidenheid mijne overtuiging in dezen tegenover die van den spreker uit Leiden te moeten stellen.

IV. [Zie bladz. 902.]

De geachte spreker uit Leiden verkeert in eene dwaling en niet ik; met den spreker uit Almelo ben ik het volkomen eens. Ik heb beweerd dat de eigenaar van twee tienden van verschillenden oorsprong niet het regt moet hebben, te vorderen dat de bezitters van de gronden, waarop die beide tienden treffen, te gelijk en gezamenlijk den afkoop moeten tot stand brengen, op grond dat de twee tienden soms op akkers, die naast of nabij elkaar gelegen zijn, treffen. Ik wil niet dat men twee tienden te gelijk zoude moeten afkopen, twee regten van verschillenden oorsprong, en waartusschen dus geen ander verband bestaat dan dat zij zich toevallig in dezelfde hand bevinden. Ik wil niet dat wanneer eene tiend in de nabijheid ligt van de andere, zoo als ik er eene geërfd en eene gekocht heb, deze te gelijk zouden moeten worden afgekocht, omdat de beide tienden soms op naast elkaar gelegen akkers kleven. Daartegen wil ik waken, en dat is geheel iets anders dan hetgeen de geachte spreker uit Leiden beweert dat ik heb gezegd.

V. [Zie bladz. 903.]

Mijnheer de Voorzitter, in dit artikel vindt zich eigenlijk het bezwaar, waarvan ik gisteren bij de algemeene beschouwingen heb gewaagd. Er staat toch in art. 3: »De afkoopprijs der in art. 1 genoemde schuldpligtigheden, bestaat in het vijf-en-twintigvoud van de jaarlijksche opbrengst.»

Ik heb er op gewezen, dat bij de behandeling van het vorig voorstel in deze Kamer na de daarover gevoerde discussie dat beginsel met 45 tegen 15 stemmen afgewezen is; van die 15 zijn reeds twee leden aan de Kamer ontvallen, ik bedoel den heer Sander, die destijds de wijziging, die verworpen werd, voorstelde, en den heer Storm uit Breda.

Waarom hebben wij nu eigenlijk de opneming in het voorstel van dat toen verworpen beginsel te danken? Ter beantwoording van die vraag meen ik mijne toevlugt te mogen nemen tot de Memorie van Toelichting van den voorsteller op het gewijzigd wets-ontwerp. In dat stuk — de geachte voorsteller zal het mij niet ten kwade duiden, en het is reeds in de gewisselde stukken opgemerkt — waren dwalingen van nog al opmerkelijken aard binnen geslopen. De geachte voorsteller heeft daarin gewaagd van eene werking, die het decreet van 1813 zou hebben gehad in Frankrijk en in België. Hij heeft daarbij echter voorbijgezien, dat in Frankrijk en in België de tienden niet zijn afgekocht, maar dat in de revolutie door een besluit van de Nationale Conventie — ik meen in eene gloeiende avond- of nachtzitting genomen — de tienden weggevaagd zijn.

Ik heb wel eens meer in deze Vergadering gezegd, dat ik bevreemd ben voor een kort wetje. Het was dat besluit, dat ik op het oog had. Men kan nooit weten welke tijden ons wachten; en om nu een dergelijk onregt voor te komen, wensch ik dat eene billijke regeling van deze zaak tot stand komt.

Maar de evengenoemde was niet de eenige dwaling, die ik in die Memorie van Toelichting vond. De voorsteller is daarbij in meerdere dwalingen vervallen; hij wees op de werking, die het decreet van 1813 zoude hebben gehad in Limburg en Overijssel op den afkoop der tienden aldaar. Wat Limburg betreft, de geachte voorsteller vergat dat ook daar het besluit, in die avond- of nachtzitting genomen, had gegolden; wat Overijssel aangaat, over de mate der werking aldaar zal ik niets zeggen: ik betwijfel die werking; maar al heeft het gewerkt, het zoude toch niets tegen het betoog, dat ik wil voeren, kunnen bewijzen. De geachte voorsteller meent uit die door hem beweerde werking een grond van billijkheid te kunnen ontleenen, om te betoogen dat, wijl, zoo als hij zich voorstelde, in der tijd in Limburg en Overijssel tienden waren afgekocht tegen den maatstaf van het decreet van 1813, de billijkheid nu ook vorderde dat diezelfde maatstaf wierd aangenomen voor den afkoop der hier te lande nog bestaande oude tienden. Maar, Mijne Heeren, zoo ook de afkoop, dien hij bedoelde, inderdaad plaats had gevonden, dan zou daaruit nog geen enkele grond van billijkheid zijn te ontleenen. Ook dan nog, Mijne Heeren, de geachte voorsteller duide het mij niet ten kwade, zoude zijn betoog der billijkheid wederom op eene dwaling berusten.

Wat is de grondslag van het voorstel, dat verleden jaar en ook nu weder aan onze beraadslaging is onderworpen? Dat aan den tiendheffer het regt verzekerd is, dat de geheele waarde van de tiend in eens aan hem wordt uitbetaald, dat geen afkoop van gedeelten van de tiend tegen zijnen wil wordt toegelaten.

Maar dat was niet de grondslag van het decreet van 1813. Bij dit decreet staat een geheel ander beginsel op den voorgrond. Dit beginsel wordt uitgedrukt in de volgende woorden:

Art. 7. Les dimes de toute nature encore existant dans les

XXXV. *Voorstel van den heer Sloet tot Oldhuis tot afkoopbaarstelling der tienden.* (Beraadslaging over de artikelen.)

ays réunis à Notre empire, dûes sur les grains, fruits, volailles et bestiaux, quelle que soit leur origine, sont rachetables à perpétuité et le rachat en est imprescriptible.

Art. 8. Tout propriétaire de dîme peut en provoquer dès à présent l'évaluation et la conversion en une redevance en argent, en faisant déterminer contre du sacrement et en forme authentique le capital représentatif de la valeur de la redevance.

Art. 9. Néanmoins ce capital ne sera remboursable qu'à la volonté du redevable.

Bij art. 15 wordt dan de wijze en de grondslag van schatting der waarde van de jaarlijksche opbrengst geregeld.

Bij art. 16 wordt bepaald, dat deze jaarlijksche opbrengst tegen het 25voud tot kapitaal zal worden gebracht.

Bij art. 17, dat de kosten der waardering zullen worden gedragen door den tiendheffer of den tiendpligtige, naar gelang de eene of de andere de conversie van de tiend heeft verlangd.

Dit kapitaal, naar de bepaling van artt. 15 en 16 vastgesteld, zal dan 5 ten honderd rente dragen; dat kapitaal, eenmaal op die wijze bepaald, zal steeds door elken debiteur kunnen worden afgelost, maar aan den tiendheffer wordt geen regt gegeven om het op te vorderen. De tiendheffer verkreeg dus in stede van zijne tiend een regt op jaarlijksche uitkeeringen, ten laste van een aantal personen. De tiendheffer was steeds verplicht, de aflossing van het kapitaal, vertegenwoordigende de jaarlijksche uitkeering, van elken debiteur aan te nemen, naar gelang die debiteuren in staat zouden zijn en goed zouden vinden, die kapitaaltjes af te lossen.

Ieder die tienden kent zal weten, dat bij de groote verbroekeling van den grondeigendom in dit land de te betalen renten of uitkeeringen veelal slechts geringe sommen zullen bedragen. Nu vraag ik: wanneer de tiendheffer dit jaar en weder in een volgend jaar en telken jare verplicht zal zijn het kapitaal, vertegenwoordigende de rente, of uitkeering van eenige centen, stuivers of guldens te ontvangen, naar gelang de tiendpligtige lust tot aflossen gevoelt, zijne positie ook maar eenigzins gelijk zal zijn met de positie van den tiendheffer zoo als die uit dit wetsvoorstel zoude worden geboren; in het minste voorzeker niet. De aflossing van kleine kapitaaltjes, van kleine gedeelten van de kapitaalswaarde van zijne tiend, het inbeuren van een aantal kleine renten of jaarlijksche uitkeeringen, moet voor den tiendheffer, dit lijdt geen twijfel, hoogst onvoordeelig zijn. Daarenboven zal de tiendheffer alligt de slechte en kleine uitkeeringen moeten blijven innen, terwijl de betere, de grootere, langzamerhand, ten deele althans, afgekocht zullen worden. Vergelijkt men nu den toestand van den tiendheffer, zoo als ik dien heb geschetst, bij den toestand die voor hem uit dit wetsvoorstel zal ontstaan, ten gevolge waarvan de geheele waarde van de tiend door alle tiendpligtigen te zamen in eens moet worden uitbetaald, dan, dunkt mij, zal niemand knnnen beweren dat uit dit decreet een enkele grond van billijkheid kan worden ontleend voor eene waardering van de tiend op 25 maal de opbrengst, zoo als zulks nu ons wordt voorgesteld, en dat eene bepaling op 20 maal de opbrengst voor den tiendheffer veel voordeeler is dan eene bepaling der waarde van dat aantal jaarlijksche renten op 25 maal het bedrag.

Ik meen dus te hebben bewezen dat, al mogt het decreet van 1813 hier of daar hebben gewerkt, daaruit geen enkele grond kan worden geput om bij eenen afkoop van de tiend in het geheel de waarde op het 25voud van de opbrengst te bepalen. Maar, Mijne Heeren, ik moet er de aandacht nog even op vestigen, dat in het decreet van 1813 nog haakjes zitten en dat het ge-

noemde decreet ook nog om andere reden de tiendheffers in eenen toestand zoude brengen, die zeer veel te wenschen overlaten zoude. Als men de bepalingen van het eerste hoofdstuk maar doorleest, dan zal men zien dat er voor de tiendheffers al zeer moeilijke omstandigheden uit zouden kunnen ontstaan.

Ik heb bij de algemeene beraadslagingen en nu bij het begin mijner rede gewezen op den uitslag der stemming over eene wijziging, bij de vorige behandeling van dit ontwerp voorgesteld. Vergunt mij nu te herinneren wat bij die gelegenheid gezegd is geworden. Er is vooreerst gewezen op de ongelijkheid die zoude ontstaan tusschen den voorgestelden afkoopprijs en den prijs van afkoop bij het Burgerlijk Wetboek geregeld. Maar ik geloof dat dat argument eigenlijk niet afdoende moet worden geacht, omdat het daarbij geldt tienden, daargesteld na de vaststelling van en met het vooruitzicht op de bepaling van het Burgerlijk Wetboek. Ik laat dit dus ter zijde. Maar er zijn andere gronden aangevoerd. Bij die vroegere discussie heeft de geachte spreker uit Breda en ook ik er op gewezen, dat de wet van 1840 reeds over een gedeelte, al is het niet groot, van het oude tiendregt beschikte en daarvan den prijs van afkoop op het twintigvoud heeft bepaald. Er is toen mede door den spreker uit Breda op gewezen, en ook ik heb er uwe aandacht op gevestigd, dat de tienden in den regel niet worden verkocht tegen eene rente van 4 per cent, maar integendeel tegen 6 à 7 per cent. Bij de discussie, destijds gevoerd, heb ik mij nog veroorloofd aan te voeren dat eene tiend, door mij voor weinige jaren bij openbare veiling gekocht, wanneer de afkoopsom tegen het 25voud van de opbrengst moest worden berekend, mij zou opleveren meer dan het dubbel van hetgeen ik daarvoor had betaald.

Destijds werd door den tegenwoordigen Minister van Justitie nog aangevoerd, dat ook de wet op de onteigening de bepaling inhield, dat voor tienden, van welken oorsprong ook, wanneer de gronden, waarop zij kleefden, werden onteigend, geen hoogere vergoeding dan het 20voud van de opbrengst, waarop die werd geschat, zoude worden gegeven. Ik meen dus dat er geene gronden, geene omstandigheden bestaan, die de Kamer zouden moeten doen afwijken van de destijds na vrij langdurige beraadslaging genomen beslissing. Ik zal ten slotte herinneren eenige zeer juiste woorden waarmede de geachte spreker uit Breda destijds zijne rede eindigde. Hij zeide: »Ik geloof, Mijnheer de Voorzitter, dat ik hiermede kan volstaan. Ik moet zeggen dat deze wet, die nu toch geene krachtige wet kan en zal zijn, zal worden, ja, een glas klaar water bij aanneming van het amendement van het geachte lid uit Dordrecht: ik geloof dat geen tiendpligtige te vinden zal zijn, bereid om tegen den penning vijf en twintig af te koopen». Er was maar eene kleine fout in die woorden; een tiendpligtige zoude men wel kunnen vinden, maar niet eene vereeniging van tiendpligtigen, zoo als moet plaats hebben; eene vereeniging van al degenen die onder ééne tiend behooren.

Ik heb gemeend de destijds gehouden beraadslaging in herinnering te moeten brengen, daar zij bevat de gronden van het destijds genomen besluit. De geachte voorsteller duide mij niet ten kwade dat ik heb moeten wijzen op de dwalingen, waarin hij is vervallen en waardoor hij tot het min juiste en met zijne vroegere betoogen geheel strijdende denkbeeld is gekomen, dat de billijkheid zoude vorderen dat het 25voud van de opbrengst als afkoopprijs bij dit wetsvoorstel worde bepaald. Ik heb aangetoond dat de beide zaken, de afkoop der tienden naar het decreet van 1813 en de afkoop naar dit wetsvoorstel, niet met elkander kunnen worden vergeleken, dat het geheel ongelijksortige grootheden zijn.